

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kniha o vládě

Plzeň 2021

Mgr. et Mgr. Soňa Hroncová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Mgr. et Mgr. Soňa HRONCOVÁ**
Osobní číslo: **R16M0150P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Kniha o vládě (Nizam al-Mulk)**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

Osnova:

1. Úvod
2. Seldžucká říše v 11. století: islám, „perský model“, „zrcadlo princů“
3. Nizam al-Mulk: život a dílo, vezír
4. Politické a správní uspořádání seldžucké říše: úředníci, duchovenstvo, soudci, právní kazuistika
5. Závěr
6. Seznam literatury
7. Cizojazyčné resumé

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

Literatura:

1. Hourani, Albert. Dějiny arabského světa od 7. století po současnost. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
2. Al Mulk, Nizam. Nezámolmk, Pojednání o politice. Přeložil Zdeněk Cvrkal. Praha: Academia, 2011.
3. Kropáček, Luboš. Duchovní cesty islámu. Praha: Vyšehrad, 1992.
4. Tauer, Felix. Svět islámu: dějiny a kultura. Praha: Vyšehrad, 2006.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.**
Fakulta právnická

Datum zadání diplomové práce: **19. února 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 1. února 2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci na téma „Kniha o vládě“
vypracovala samostatně a použila pouze uvedených pramenů a literatury.

V Plzni dne 26. března 2021

Soňa Hroncová

Děkuji vedoucímu své diplomové práce JUDr. PhDr. Stanislavu Balíkovi, Ph.D. za cenné rady a komentáře.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Kniha o vládě.....	3
2.1 Období vzniku Knihy o vládě - Seldžucká říše v 11. století	3
2.2 Vliv islámu a islámského práva	5
2.3 Literární žánr „zrcadlo princů“	13
2.3.1 „Zrcadlo princů“ na našem území.....	18
2.3.2 Islámská politická literatura.....	20
2.3.3 Zdroje Knihy o vládě a její odkaz v další literatuře	21
2.4 Životopis autora Knihy o vládě.....	23
2.5 Vybraná témata z Knihy o vládě	26
2.5.1 Perský model.....	26
2.5.2 Úředníci.....	27
2.5.3 Soudci.....	31
2.5.4 Vezír	42
2.5.5 Duchovenstvo a chalífa	46
2.5.6 Postavení žen v Knize o vládě	48
3. Závěr	52
Poznámky k přepisu perských a arabských jmen, termínů a geografických názvů	54
4. Cizojazyčné resumé.....	56
4.1 Resumé v angličtině	56
4.2 Resumé v perštině	57
5. Bibliografie	58
Prameny.....	58
Použitá literatura	58
Články a stati.....	60
Internetové zdroje a webové stránky.....	62
Akademické práce.....	62

1. Úvod

Téma diplomové práce bylo zvoleno s ohledem na autorčin zájem o historii Předního východu¹, Turecka a o mimoevropské právní dějiny.

Slavná Kniha o vládě je dílem Nezām-al-Molka, který patří k nejvýznamnějším historickým osobnostem íránských dějin. Je považován za nejslavnějšího vezíra seldžucké doby. Jeho Kniha o vládě (*Siāsat-nāma*) není pouhé teoretické pojednání, ale také pokladnice názorů, rad a představ o politice a jejich aplikace na správu seldžucké říše. Jedná se o dílo člověka, který zastával funkci vezíra v jedné z největších říší a reálně vládl. Tímto faktem se liší od obdobných děl od Ibn Chaldúna či od Machiavelliho. V obou případech tito autoři nikdy reálně nevládli.²

Kniha *Siāsat-nāma* byla několikrát vydána v různých jazycích. Její první publikace byla v roce 1891 a to na podnět francouzského orientalisty Ch. Schefera. V roce 1932 bylo toto dílo vydáno perským profesorem S. A. Chalchálím. Dále byla kniha přeložena anglickým orientalistou H. Darkem. V roce 1949 přeložil tuto knihu také sovětský orientalista B. N. Zachoděr. Později přibyl i německý překlad.³

Českého překladu se tento významný pramen, který lze charakterizovat i jako sbírku judikátů či právnickou učebnici⁴ dočkal v roce 2011. Jeho autorem je Zdeněk Cvrkal, který pracoval s perskou verzí z roku 1995 od D. Šoára.⁵ Zmíněná verze byla vydána na základě nejstaršího nalezeného rukopisu *Siāsat-nāma* z Tabrízu.

Při psaní diplomové práce vycházím z výše zmíněného českého a anglického překladu H. Darka. Oba autoři překládali perský rukopis *Siāsat-nāma*. Předpokládám, že se obě verze nebudou informacemi lišit a bude se jednat o kvalitní překlady, které bude moci využít právní historik.

¹Termín Přední Východ používám v souvislosti se starověkými dějinami regionu.

²Bliže viz Ibn Chaldún a jeho *Kniha příkladů* a její úvod tzv. *Mukaddima* a kniha Niccoló Machiavelli *Vladař (Il Principe)*.

³Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 12-13.

⁴Srv. BALÍK, Stanislav ml. a BALÍK, Stanislav st. Nizám al-Mulk o nalézání a výkonu spravedlnosti, in: M. Frýdek, J. Tauchen (eds.), Pocta Karlo Schellemu k 60. narozeninám. Ostrava-Prívov: KEY Publishing s. r o., 2012, str. 127-132.

⁵Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 12-13.

U některých překladů by mohlo dojít k tomu, že by bylo dílo přeloženo znalcem jazyka, který by použil obecnější slova, namísto právnické terminologie. Nemyslím si však, že by toto byl případ zmíněných dvou verzí.

Cílem práce je právně historický náhled. Pro pochopení *Knihy o vládě* je nezbytně nutné přiblížit čtenáři dobu jejího vzniku, a to konkrétně 11. století za vlády Seldžuků. Pozornosti nemůže uniknout ani samotný autorův životopis. *Knihy o vládě* se řadí k literárnímu žánru „zrcadlo princů“. Proto musí být uvedeny jeho charakteristiky.

Právě v přiblížení „zrcadla princů“ českému čtenáři vidím jeden z mnoha přínosů této práce. Ačkoliv existuje několik českých odborníků⁶, kteří se tématu věnují, nenajdeme mnoho odborných publikací či článků na toto téma. Ačkoliv si dobře uvědomuji, že nemůžeme srovnávat nesrovnatelné, i přesto stručně uvedu informace o žánru „zrcadlo princů“ na našem území.

V rámci rozboru literárního žánru se zaměřím na otázku, kterou si kladu a to, zda je toto dílo jediné svého druhu, anebo existují další podobná „zrcadla princů“?

Samotné jádro práce je věnováno tématu státu a práva v seldžucké říši. Jedná se zejména o přiblížení činnosti úředníků, soudců, vezíra, duchovenstva či chalífy. Dále jsou přiblíženy vybrané příběhy, které mohou být považovány za příklady dobových judikátů, a jejich zhodnocení, například v porovnání se současností.

V neposlední řadě se touto diplomovou prací rozšiřuje povědomí o *Knize o vládě* a jejím českém překladu a nashromážděné informace mohou sloužit jako odrazový můstek pro další právně historický výzkum a bádání.

Při psaní diplomové práce byla použita popisná metoda, která patří k často používaným metodám zejména v humanitních vědách. Využití tohoto způsobu výzkumu předpokládá shromáždění určitého množství materiálu a pak jeho zpracování, a to zejména na základě společných vlastností a vztahů.

⁶ Například Mgr. Václav Žůrek, Ph.D. a jeho článek *Knížecí zrcadla. Dějiny a současnost* Roč. 37, č. 9 (2015), s. 28-29.

2. Kniha o vládě

2.1 Období vzniku Knihy o vládě - Seldžucká říše v 11. století

Invaze tureckých kmenů ze Střední Asie v 11. století přinesla do života na Blízkém a Středním východě obrovské změny. Turecká invaze byla umožněna politickým rozkladem a vnitřním oslabením islámského teritoria. Svými výboji Seldžukové především zneškodnili Ghaznovce a Bújovce. Pod vedení slavných sultánů Toghrilbega, Alparslána a Malikšáha si podrobili řadu zemí a národů od Střední Asie až po Sýrii a Palestinu a sjednotili je pod svou vládou. Založili ve východním muslimském světě novou velmoc.⁷

Invaze seldžuckých kmenů měla některé shodné rysy s invazí Arabů v 7. a 8. století. Podobně jako Arabové i Turci vytvořili společenskou vládní vrstvu, jejíž byli vládnoucí skupinou. Podobně jako Arabové i Turci prošli postupně procesem sociální a kulturní asimilace, která však neznamenal ztrátu jazyka.⁸

V Íránu byla turečtina jazykem vládnoucích vrstev a mluvilo se jí i v armádě. Perština se používala ve státní správě a světské kultuře. Arabština byla jazykem používaným v oblasti náboženské a právní.⁹

Seldžukové byli sami nevzdělaní a setkávali se tak s vyspělými civilizacemi v dobytých území. Sami žili jako kočovníci v kmenech, kočovali ve středoasijských a mongolských stepích a obývali pomezí islámského chalífátu. S islámem přicházeli do styku již za vlády Umajjovců a mnozí z nich k němu konvertovali. Islámští vladaři si tvořili turecké vojenské gardy, neboť Turci byli proslulí jako velmi dobří bojovníci. V 9. a 10. století získali turečtí generálové takovou moc, že se chalífové stali loutkami v jejich rukou.¹⁰

⁷Srv. TAUER, Felix. Dějiny a kultura islámu od poloviny VIII. do počátku XIII. století. In: PAULOVÁ, Milada, ŠUSTA, Josef a TAUER, Felix. Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 4., Středověk vrcholný a stárnoucí. Část 1. Praha: Melantrich, 1942, str. 42.

⁸Srv. VESELÝ, Rudolf. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1991, str. 116.

⁹Srv. HOURANI, Albert Habib. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 94.

¹⁰Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 17.

Turecké kmeny se daly do pohybu zejména díky neustálým vpádům Samánovců. Jeden z nejdůležitějších kmenů byli Seldžukové, kteří se začali usazovat ve stepích na jih od Aralského jezera. V jejich čele stál Saldžúk bne Dakká, který brzy přijal islám.¹¹

Turečtí dobyvatelé byli na nižší kulturní a hospodářské úrovni, což vedlo k nutnosti vyrovnat se s vyspělým domácím obyvatelstvem. V tomto vyrovnání sehrál významnou roli vezír Nežām-al-Molk, který si uvědomoval rozdíly mezi společnostmi kočovníků a usedlých obyvatel.¹²

Jako řešení konfliktu mezi centrální vládou a nedisciplinovanými jezdeckými nomády navrhoval Nežām-al-Molk jejich postupnou integraci do řádně placeného vojska. Seldžucký systém si nevytvořil žádné pravidlo o nástupnictví. V duchu tradice kočovných národů měl nárok na trůn vládcův každý starší mužský příbuzný.¹³

Nežām-al-Molk se snažil o znovuoobnovení staroíránské mocenské a kulturní tradice v rámci islámu a o její sladění s tureckou kočovnickou společností. Zásadu této koncepce tvoří představa o neomezenosti moci vladaře. Tento vladař spojuje duchovní a světskou moc a je nadán zvláštní schopností vládnout a rozhodovat přímo do Boha. Celá říše je bezvýhradným vlastnictvím panovníka, který s ní může libovolně nakládat. Toto pojetí je však v rozporu s islámem, který jasně hlásá, že všechno patří Bohu, nikoliv člověku.¹⁴

S příchodem Turků do Íránu je pravděpodobně možné spojovat urychlení přeměny těchto oblastí na rozlehlejší stepi a pouštní oblasti. Tento ekologický proces může být východiskem pro vysvětlení mnoha aspektů hospodářského, sociálního a politického vývoje této oblasti po 11. století.¹⁵

Počet kmenů, které v této době přišly do Íránu, byl vyšší než počet arabských kmenů, které přišly na toto území v 7. a 8. století. S příchodem lidí je spojen i příchod velkého množství stád, která přispěla k úbytku vegetace.

¹¹ Srv. CVRKAL, Zdeněk. *Írán*. Praha: Libri, 2007, s. 42-43.

¹² Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 9.

¹³ Srv. KREISER, Klaus a Christoph NEUMANN. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 17.

¹⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 9.

¹⁵ Srv. VESELÝ, Rudolf. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1991, str. 116.

Následkem této situace bylo i pokles výnosů, zánik vsí a přechod usedlých zemědělců ke kočovnictví.¹⁶

Vláda Seldžuků přináší změny v sociálním životě podmaněných národů. V druhé polovině 11. století se rozvíjí vojensko-lenní systém iktá^c. Nižší důstojníci a bojovníci dostali přidělenou půdu – tzv. iktá^c. Potřeba odměnit velký počet jedinců a jejich rodin vedla k tomu, že dosud rozlehlé iktá^cy byly děleny a byla udělována i půda ležící ladem.¹⁷

Tento systém dával beneficiantovi právo vybírat přímo výnosy ze svého iktá^cu. Tím se vytvářely předpoklady pro to, aby beneficiant byl zainteresován na výši svého důchodu, který mohl zvýšit melioracemi či rekultivací půdy. Za poskytnuté léno byli leníci povinni vykonávat určité služby pro stát. Tyto služby spočívaly zejména v tom, že leník kromě správy svého léna byl povinen poskytnout určitý počet ozbrojených mužů. Držba beneficií byla státem kdykoliv odvolatelná a každý rok byla obnovována.¹⁸

2.2 Vliv islámu a islámského práva

Islám vznikl v první polovině 7. století n. l. na Arabském poloostrově, v oblasti dnešní Saudské Arábie.¹⁹ Slovo islám znamená „odevzdání se (do vůle Boží)“²⁰ a muslimové věří, že tuto Boží vůli zvěstovali lidem proroci. Úroveň poznání zůstávala do doby vystoupení posledního a největšího z nich Muhammada velmi nízká a toto období bývá označováno jako období „nevědomosti“ – džáhilíje. Tento pojem se vztahuje zejména k předislámské Arábii, kde velká část obyvatel vedla kočovný život pastevců a byla organizována v pokrevních svazcích do rodů, klanů a kmenů.²¹

¹⁶Srv. VESELÝ, Rudolf. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1991, str. 116.

¹⁷ Srv. VESELÝ, Rudolf. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1991, str. 117.

¹⁸Srv. VESELÝ, Rudolf. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1991, str. 118.

¹⁹ Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 93.

²⁰ Srv. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3. dopl. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, str. 9.

²¹ Srv. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3. dopl. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, str. 9.

Náboženství předislámské doby mělo povahu antropomorfního naturalismu. Arabové uctívali astrální božstva a personifikované přírodní síly. Přinášeli jim oběti ke kamenným modlám. Některá božstva byla jen kmenová, jiná se těšila širší úctě.²²

Mezi středisky usedlého života nabyly největšího významu vyspělé městské státy v Jemenu a také město Mekka. Mekka byla centrem směny a dálkového obchodu a díky svatyni Ká'ba, která se ve městě nacházela, byla i střediskem kulturním a náboženským. Zakladatelem islámu byl právě mekkánský kupec Muhammad.²³

Muhammadovo náboženství bylo originální, ale je třeba si uvědomit fakt, že vzniklo pod vlivem křesťanství, judaismu a zoroastrismu. Základní autorita islámu je Korán. Jedná se o soubor Prorokových zjevení, která se stala jádrem islámské věrouky. „*Islám hlásá myšlenku slabosti člověka před Bohem, nabádá věřící k trpělivosti, otrocké pokoře před Bohem a jeho posly na zemi. Za tuto poslušnost jim slibuje rajskou blaženost v posmrtném životě. Islám hlásá nepřátelství k nevěřícím, ospravedlňuje sociální nerovnosti ve feudální společnosti a odpoutává jedince od přítomného světa k pasivnímu očekávání posmrtného štěstí.*“²⁴

Většina obyvatel Mekky neprojevovala o Muhammadovo náboženství zájem a existovalo zde nepřátelství nejen vůči Muhammadovi, ale i jeho stoupencům. Toto nepřátelství bylo jedním z důvodů, proč Muhammad odešel z Mekky. Stalo se tak roku 622 n. l., kdy odešel do Medíny. Dalším důvodem byla naděje, že pro své učení získá i medínské židy.²⁵

Muhammadův odchod se nazývá al-Hidžra a měl za následek významné změny jak v jeho životě, tak v medínské společnosti. Muhammad byl v Medíně příznivě přijat a postupně si zde vytvořil základnu pro šíření a uskutečňování svých myšlenek. Touto základnou se stala Muhammadova „obec boží“. Tato první muslimská obec se stala zárodkem islámského teokratického státu.²⁶

²²Srv. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3. dopl. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, str. 10.

²³Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 94.

²⁴Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 94.

²⁵Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 95.

²⁶Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 98.

Muhammad zemřel náhle a nezanechal po sobě syna ani závěť. Jeho smrt vyvolala krátkou krizi. Tato krize byla vyřešena tím, že kurajštovští předáci složili hold tchánovi Muhammada Abú Bakrovi. Abú Bakr přijal titul nástupce Posla Božího „*chalífat rasúl Al-láh*“. Později se pro nejvyššího náboženskopolitického hodnostáře ustálil titul *chalífa*.²⁷

Toto uspořádání uznala a dodnes uznává velká většina muslimů jako součást tradice – *sunny*. Orientalisté často hovoří o sunnitské ortodoxii. V protikladu k ní stojí ší'ca. Jedná se o soubor sekt vzniklých z politického seskupení, které se po Muhammadově smrti domáhalo nejvyššího úřadu pro Alího b. Abí Tálíb. Alí byl Muhammadův zeť a bratranec, manžel jeho dcery Fátimy. Jeho stoupenci pokládali Alího za přímého vyvolence Božího. Rozkol mezi sunnity a šíity se v dějinách prohluboval a zůstává živý do dnešního dne.²⁸

Turci se u Sasánovců seznámili s islámem v jeho sunnitské podobě a přijali ho za své náboženství. Uznávali bagdádského chalífu. Ší'cu stihá perzekuce, proti které se šíité brání tajnou propagandou a podzemní činností. V politickém životě působí podvrtně zejména šíitská sekta ismáílovců, která dosáhla ohlasu mezi lidovými vrstvami. Nejradiálněji jsou asasínové, ismáílitská teroristická organizace, která byla založena Hasanem ebn Sabbáhem („starcem z hory“) na hoře Almátu.²⁹

Příslušníci sekty prošli výcvikem a byli fanaticky oddáni svému vůdci. Assasíni pobývali určitou dobu v krásné zahradě, kde požívali hašiš. Byli přesvědčeni o tom, že navštívili ráj. Hassan Sabbáh jim sliboval, že pokud zemřou smrtí bojovníka v jeho službě, dostanou se opět do ráje a budou tam žít na věky. Úkolem assasínů bylo provádět vraždy významných lidí z okruhu sultánova dvora.³⁰

Nezām-al-Molk se obával rostoucího vlivu šíitského islámu, který podkopával existenci seldžucké říše. Této problematice je věnováno v jeho *Knize o vládě* několik kapitol. V kapitole čtyřicet šest je proveden celkový rozbor původu šíitských sekt *bátinije* a *qarmatije*. Název této kapitoly je *O vystoupení bátinovců a*

²⁷Srv. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3. dopl. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, str. 26.

²⁸Srv. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3. dopl. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, str. 26.

²⁹Srv. KREISER, Klaus a Christoph NEUMANN. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 29. a ŠTOLBOVÁ, Eva. *Nezámolmolk a "řád říše" Saldžúkovců*. Nový Orient. 1962, roč. 17, č. 6, str. 132.

³⁰Srv. CVRKAL, Zdeněk. *Írán*. Praha: Libri, 2007. str. 45.

qarmatovců – necht' je Bůh prokleje. Ze samotného názvu kapitoly je jasný jeho postoj k nim. Nezām-al-Molk ší'cu a šíitské sekty nenáviděl. Jako kdyby tušil, že zemře násilnou smrtí, kterou bude mít na svědomí s největší pravděpodobností člen některé z těchto sekt.

Nezām-al-Molk v kapitole čtyřicet šest sám vysvětluje důvody, proč o těchto sektách píše: „*To zmiňujeme, aby vladař světa – necht' Bůh nechá věčné trvání jeho říši – věděl, co odpadlíci způsobili islámu. Nesmí se věřit jejich slovům a přísahám. Pokaždé, když se bātimovci objevili, jaké jen škody a zločiny způsobili muslimům a islámským zemím, co zla napáchali lidu a nepřátelství vůči islámu a vladaři.*“³¹

Nezām-al-Molk například zmiňuje osobu Moqanna a Abú Saída a popisuje jeho praktiky. Moqanna si zhotovil v Gransoxanii talisman. Každou noc nechal z jedné hory v době, kdy vycházel měsíc, vyjít něco podobného měsíci. Všichni obyvatelé v okolí to viděli. Toto jednání opakoval tak dlouhou dobu, než zesílila jeho moc, a prohlásil se za Boha. Tímto svým počínáním odvrátil zdejší obyvatele od islámu. „*Mnoho krve bylo prolito a mnoho nepravosti napácháno. Věřící s ním dlouhé roky sváděli mnoho bitev. Zmíníme-li to všechno, vznikne dlouhé vyprávění. Zprávy o každém z těchto psů, které jsme připomněli, by daly na velkou knihu.*“³²

Všechna hodnocení šíitského islámu v Knize o vládě jsou záporná a odmítavá. Dle Z. Cvrkala, je zajímavý jeden rys výkladu o ší'ce a to Nezām-al-Molkovo přirovnání ší'ci k mazdakovskému hnutí v Íránu.³³

Mazdak byl hlasatel společenských reforem, který tvrdil, že původem zla jsou společenské řády vyvolávající bídu a závist. Šířil myšlenku, že by ženy měly být společné, aby se odstranila žárlivost. Mazdak dokázal ovlivnit krále Kaváda I., který vydal výnos, že žena smí být zapůjčena na stanovenou dobu chudému souvěrci, pokud o ni požádá.³⁴

³¹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 274.

³² Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 274.

³³ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 290.

³⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 291.

Nezām-al-Molk o tomto zvyku hovoří takto: „*Jestliže nějaký muž přivedl do svého domu dvacet mužů, hostil je chlebem, masem, vínem, sladkostmi, vyhrávala hudba a pak se všichni jeden po druhém spojili s jeho ženou a toto nepovažovali za hřích.*“³⁵

Další z Mazdakových myšlenek se zabývala chudými lidmi a rozdělování majetku. „*Majetek je dar, který je společným vlastnictvím lidí, neboť všichni jsou služebníci Všemohoucího Boha a dítka Adama. To, co potřebují, utratí ze společného majetku, aby nikdo nepočítal útrapy a žebrotu a všichni si byli rovni.*“³⁶ Mazdak ovlivnil krále, který povolil, aby si souvěrci rozdělili majetek.

Toto hnutí se samozřejmě brzy rozšířilo mezi lidmi a vyvolalo vzpouru proti bohatým. Situace nutně vedla k rabování majetku a násilnictví. Povstání potlačil Husrav I.³⁷, který byl synem Kaváda I., obnovil v zemi pořádek a provedl administrativní reformy.³⁸

Nezām-al-Molk se Mazdakovskému hnutí podrobně věnuje ve čtyřicáté čtvrté kapitole s názvem *O Mazdakově povstání, jeho víře a o tom, jak ho Anúšíraván Spravedlivý zničil*. Jak již bylo zmíněno výše, autor hnutí hodnotí negativně, což je patrné hned z úvodu kapitoly: „*Prvním, kdo přinesl na svět plané učení, byl muž, který se objevil v perské zemi, nazývali ho mágem mágu a jmenoval se Mazdak b. Bámdádán.*“³⁹

Mazdak je nařčen z toho, že nejenomže chtěl poškodit víru zoroastrovců, ale zároveň chtěl také rozšířit cestu zla ve světě. Nezām-al-Molk popisuje, jak Mazdak podváděl, aby si získal náklonnost krále. Mazdak rozkázal svým sluhům, aby vykopali na utajeném místě podzemní chodbu, jejíž otvor končil uprostřed chrámu. Poté pozval krále a velmože do onoho chrámu, aby je přesvědčil, že je prorokem.⁴⁰

Mazdak poručil otrokovi, aby si vlezl do vyhloubeného otvoru a pokaždé, když bude před králem volat silným hlasem jméno Boha, měl otrok volat věty o

³⁵ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 237.

³⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 236.

³⁷ V některých publikacích se můžeme setkat s řeckou podobou jména Husrava I. – Chosroés viz např. BIČ, Miloš. *Při řekách babylónských*. Praha: Vyšehrad, 1990, str. 107.

³⁸ Srv. BIČ, Miloš. *Při řekách babylónských*. Praha: Vyšehrad, 1990, str. 107.

³⁹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 234.

⁴⁰ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 236.

tom, že blaho pozemšťanů spočívá v tom, že budou následovat Mazdakova slova. Tímto podvodem si dle Nezām-al-Molka Mazdak získal královu přízeň.⁴¹

Mazdak tvrdil, že dělá to, co přikazuje Zarathuštra, a to, co je psáno v Zand-Avestě. Tvrdil, že si lidé učení správně nedokáží vyložit. A chtěl svá slova dokazovat ohněm, čímž myslel podvod v chrámu, kde by byl v podzemní chodbě schovaný otrok, který by ve smluvený moment volal jako hlas Boží. Dle Nezām-al-Molkova příběhu však syn krále Anúšíraván Mazdakovi vůbec nevěřil.⁴²

Anúšíraván o Mazdakovi tvrdil, že je pes, který ničí majetek lidí a zostuzuje manželky mužů. Varoval před zánikem říše jako důsledkem Maazdakova počínání. Žádal mágy, aby domluvili králi a vyzvali Mazdaka k dalším důkazům jeho vyvolení.⁴³

Anúšíraván dle příběhu dokázal podvody Mazdaka a slabomyslnost svého otce. Mazdak dle příběhu zemřel při odhalení podvodu a starý král byl spoután a jeho syn usedl na trůn. Anúšíraván „*svolal velmože a podle práva usedl na trůn a byl štedrý vládce. Toto vyprávění se dochovalo jako vzpomínka na něho.*“⁴⁴

Jak již bylo řečeno výše, Nezām-al-Molk vyznával sunnitský islám. Na tomto místě je třeba si položit otázku, jaký je zásadní rozpor mezi sunnou a ší'ou. Odpověď musíme hledat v pojetí výkonu moci. Podle ší'cy nesmí vládnout světská osoba. Za světskou osobu je považován šáh či sultán. V očích šíitů je takový vládce tyran a úkolem všech je svrhnout jeho vládu. Dle ší'cy stojí v čele obce skrytý imám, který je do svého návratu zastupován duchovenstvem. Duchovenstvo má jako jediné právo vykládat Korán a vytvářet zákony. Sunnitě však nepopírají existenci světské moci vladaře.⁴⁵

Sám Nezām-al-Molk ve svém díle tvrdil, že panovník musí věnovat největší pozornost záležitostem víry. Má se nechat učit od znalců náboženského práva. Zajímavé je, že nabývání náboženských vědomostí Nezām-al-Molk spojoval se znalostí arabštiny. Všichni obyvatelé říše se měli držet správné víry, což platilo

⁴¹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 236.

⁴² Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 236.

⁴³ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 237.

⁴⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 249.

⁴⁵ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 290.

zejména o funkcionářích, protože funkci za žádných okolností nesmí vykonávat kacíř nebo jinověrec.⁴⁶

Chránit víru je jednou z nejzákladnějších povinností panovníka. Dle Nezām-al-Molk vláda a víra jsou nerozlučně spjaté a pokud je víra otřesena, kolísá i státní moc. Státní moc v tomto případě ohrožují heretici a rebelové a panovník ztrácí pak autoritu.⁴⁷

Znalci náboženského práva k řešení právních otázek používali Korán. Po Muhammadově smrti se však začalo ukazovat, že Korán nestačí k řešení nových problémů a že z něho nelze odvodit všechna pravidla. Proto došlo ke sbírání a zápisu zpráv ústního podání o činech a výrocích Prorokových. Tyto zprávy se označují pojmem *hadít*. Soubor zpráv tvoří tzv. *sunnu*.⁴⁸

Náboženské právo šari'ca ztělesňuje ve struktuře islámu souhrn Božského řádu přikázaného lidstvu. Vědní obor zabývající se šari'cou se nazývá *fiqh* (doslova „poznání“). Je to slovo, které připomíná latinský termín *juris-prudentia*. Právníci se nazývají *fuqahá*.⁴⁹

Islámští právníci použili k formulování „božího zákona“ čtyři prameny: Korán, sunnu, souhlas obce (souhlasný názor autorit) a analogii. Ačkoliv je Korán svatá kniha muslimů, obsahuje jen velmi málo pravidel právní povahy a nepokládá se za normu či zákon v obvyklém pojetí.⁵⁰

Islámská právní věda pokládá sunnu za pramen téměř rovnocenný Koránu. Sunna byla zpracována během 8. a 9. století a jde o tradici zaznamenávající výroky a skutky Prorokovy.⁵¹

⁴⁶Srv. ŠTOLBOVÁ, Eva. Nezámolmolk a "řád říše" Saldžúkovců. *Nový Orient*. 1962, roč. 17, č. 6, str. 133.

⁴⁷Srv. ŠTOLBOVÁ, Eva. Nezámolmolk a "řád říše" Saldžúkovců. *Nový Orient*. 1962, roč. 17, č. 6, str. 133.

⁴⁸Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 106.

⁴⁹Srv. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3. dopl. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, str. 118.

⁵⁰Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 106.

⁵¹Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 106.

Souhlas obce doplňuje Korán a sunnu. „*Souhlas obce představuje souhlasný názor právnických autorit jako představitelů muslimské obce. Výrok těchto autorit učitelů Koránu se pokládá za neomylný. Jiný výklad se pokládá za kacírství.*“⁵²

Analogie spočívá v používání zprávy týkající se určitého případu na jiný obdobný případ. Přichází v úvahu jen tehdy, když předchozí prameny nemohou dát odpověď na nějakou otázku.⁵³

Postupně se v islámském právu začaly uplatňovat další prameny: úsilí o vlastní řešení, odstoupení od řešení nějakého problému, řešení ve prospěch veřejnosti, právní zvyklosti, tradice a zvyklosti předků a výroky Muhammadových přátel.⁵⁴

Rozdílné názory na některé otázky vedly ke vzniku několika právních škol. Ve druhém století po Muhammadově smrti vznikly čtyři právní sunnitské školy: Abú Hanífy, Málíka ibn Anáse, as-Šafíiho a ibn Hanbala.⁵⁵

Dle informací o Nezām-al-Molkově životě se dozvídáme, že studoval Korán a také islámské právo šafiovského mazhabu.⁵⁶ Zakladatelem této školy byl Muhammad Ibn aš-Šafi'í. Do 16. století byla nejrozšířenějším mazhabem, poté ji nahradila hanafijská škola.

Aš-Šafi'í vytvořil vlastní metodu, která vázala řešení na dřívější platný stav. Což znamenalo rozhodování dle předchozích podobných případů, pokud nebylo pochyb, že by se změnilly podmínky.⁵⁷

Dle aš-Šafi'ího Muhammadova slova a činy byly praktickým projevem uplatňování zásad obsažených v Koránu. Korán, sunna a všeobecné zásady měly pro aš-Šafi'ího stejnou důležitost. Aš-Šafi'í bývá považován za zakladatele vědy o pramenech práva. Je také autorem mnoha knih, mezi nejznámější patří dílo *Al-Risala*.⁵⁸

⁵² Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 106.

⁵³ Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 106.

⁵⁴ Podrobněji BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 107.

⁵⁵ Srv. BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 107.

⁵⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 23.

⁵⁷ Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 58.

⁵⁸ Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 57.

V tomto díle zkoumá prameny právní vědy a tvrdí, že nejdůležitějším pramenem je Korán, který má být brán v úvahu na prvním místě. V záležitostech, jimiž se Korán nezabývá, má být přihlédnuto k sunně. Pokud ani v sunně není vhodný příklad pro vyřešení daného případu, má být použito vědeckého konsenzu. Pokud by nešlo dosáhnout konsenzu, je povolený *kijás*. *Kijás* neboli analogie neslouží k vytváření nového práva, ale k rozvíjení již existujících obecných norem.⁵⁹

2.3 Literární žánr „zrcadlo princů“

S bouřlivým vývojem dynastií a multietnických impérií se politika stala předmětem žánru, pro který existuje více označení. Dle některých odborníků je tento žánr nazýván rady králům. Tento žánr se vyznačuje pragmatickým a moralizujícím přístupem ke státnictví. *„Tento literární žánr vykresloval portréty ideálního krále, spravedlivého, zasazujícího se o veřejný zájem a společenský řád. Moralismus rad králům ovšem nebyl idealistický ve smyslu novoplatónské teorie, ale spíše utilitární.“*⁶⁰

Rady králům obsahují anekdoty, poučné příběhy a nabádání často velmi praktické povahy. Jsou rozebírány otázky spojené s dvorskou etiketou, návody na jednání s poddanými i otázky spojené s islámskými ctnostmi a vzory. Ideální král se zasazuje o založení své autority na legitimním výkonu vlády. Svoji vládu podporuje pragmatickým rozhodováním, propagandou a péčí o svoji popularitu.⁶¹

Rady králům ukazují, že v 11. století náboženská legitimita není určující pro legitimitu nabytí moci, ale stále je stěžejní jako součást dobré či alespoň efektivní vlády.⁶²

Jiní odborníci nazývají tento literární žánr „zrcadlo pro vládce, někdy též zrcadlo pro panovníky či prince“. V Evropě také známý pod názvem

⁵⁹Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 57.

⁶⁰Srv. HESOVÁ, Zora. *Umění vládnout v muslimském státě: Ibn Chaldúnův realismus*. In: BERÁNEK, Ondřej, Pavlína CERMANOVÁ a Jakub HRUBÝ. *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi: Legitimita moci ve světě 14. století*. Praha: Academia, 2017, str. 336.

⁶¹Srv. HESOVÁ, Zora. *Umění vládnout v muslimském státě: Ibn Chaldúnův realismus*. In: BERÁNEK, Ondřej, Pavlína CERMANOVÁ a Jakub HRUBÝ. *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi: Legitimita moci ve světě 14. století*. Praha: Academia, 2017, str. 336.

⁶²Srv. HESOVÁ, Zora. *Umění vládnout v muslimském státě: Ibn Chaldúnův realismus*. In: BERÁNEK, Ondřej, Pavlína CERMANOVÁ a Jakub HRUBÝ. *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi: Legitimita moci ve světě 14. století*. Praha: Academia, 2017, str. 336.

Fürstenspiegel.⁶³ „Zrcadla princů“ vyjadřovala zájmy úředníků, kteří byli blízko výkonné moci. Obsahem těchto knih byly nejen obecné zásady, ale také praktické rady, jak má vladař řídit stát a vychovávat k tomu své syny. Odtud také pochází název „zrcadlo princů“.⁶⁴

Budoucí panovník se z nich mohl poučit, jak si má vybírat úředníky a získávat informace o jejich činnosti. Dozvěděl se také, na koho se má obrátit pro radu, s kým trávit volný čas, jak verbovat vojáky různého původu a udržet si jejich věrnost. „*Nejdůležitější naučení se týkají toho, čeho se má absolutní vládce vyvarovat. Nesmí dopustit, aby se od poddaných naprosto izoloval, a dovolit úředníkům, aby zneužívali moc, kterou jeho jménem uplatňují.*“⁶⁵

Záliba zábavně vzdělávacího písemnictví přišla do arabské literatury z literatury předislámského Íránu a nepřímou také ze starších literatur Předního východu a to poté, co byla tato oblast podmaněna Araby v 7. století a byla sloučena do arabského chalífátu pod praporem nového náboženství islámu.⁶⁶

V tomto žánru se uplatnilo mnoho motivů z íránské lidové slovesnosti a díla obsahovala mnoho příkladů a příběhů. „*Účel příkladů, totiž napomoci zapamatování maximy nebo dobrého příkladu, vyžadoval, aby se použilo vyprávění v době autorově jistě běžných a tu zřejmě jediná lidová slovesnost (někdy ovšem aspoň středních vrstev) mohla dostatečně ukojit poptávku po nových a nových krátkých příbězích.*“⁶⁷

Tento literární žánr je někdy řazen ke vzdělávací literatuře – *adabu*. Slovo *adab* se dá přeložit jako kultura, dobré chování i vychování, vzdělanost v nejširším slova smyslu. Tato literatura je na pomezí tvorby zábavné a naučné.⁶⁸ V této literatuře je vždy nějaké poučení, je však podáváno příjemným a zábavným způsobem.⁶⁹ Íránské úředníky často museli za své arabské pány do značné míry

⁶³ Srv. Islám: náboženství, historie a budoucnost. Brno: Jota, 2010, str. 288.

⁶⁴ Srv. HOURANI, Albert Habib. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 151.

⁶⁵ Srv. HOURANI, Albert Habib. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 151.

⁶⁶ Srv. KUBÍČKOVÁ, Věra. *Naučení korunnímu princovi aneb Čtyři rozpravy*. Praha: Odeon, 1974, str. 7.

⁶⁷ Srv. RYPKA, Jan a Otokar KLÍMA. *Dějiny perské a tádžické literatury*. Praha: Československá akademie věd, 1963, str. 590.

⁶⁸ Srv. KUBÍČKOVÁ, Věra. *Naučení korunnímu princovi aneb Čtyři rozpravy*. Praha: Odeon, 1974, str. 7.

⁶⁹ Srv. ČERNÁ, Zlata a kol. *Setkání a proměny: vznik moderní literatury v Asii*. Praha: Odeon, 1976, str. 94.

vládnout. Úředníci se snažili svého pána částečně také trochu převychovat a také jej museli bavit.⁷⁰

Na autorovi *adabu* není, aby vše, co ve svém díle napíše, bylo jeho vlastním objevem. Naopak podle zvoleného tématu vybírá z bližších či vzdálenějších kulturních tradic, z historie, vědy, krásné literatury a jiných oblastí a podává informace tak, aby čtenáře zaujal i vzdělal.⁷¹

Adab byl oblíbený žánr v celé středověké kulturní oblasti islámu. Neznámější představitelé tohoto žánru jsou Nizámí Arúzí, Nezām-al-Molk a Kaj-Ka'ús. První z jmenovaných autorů je Ahmad Ibn Umar Nizámí Arúzí Samarqandí, perský spisovatel, který většinu života prožil na ghúrovském dvoře v dnešním Afghánistánu. Jediné jeho dochované dílo má název *Čahár maqále* (Čtyři rozpravy). Toto dílo vzniklo kolem poloviny 12. století a je to svérázná varianta žánru „zrcadla princů“. V hlavní roli v této knize nefiguruje osoba panovníka, ale čtyři povolání: dabír, básník, hvězdář a lékař. V každém ze čtyř oddílů věnovaných představitelům těchto povolání vypráví autor řadu příběhů.⁷²

Druhým autorem je Nezām-al-Molk, autor persky psané *Siāsat-nāma*, která vznikla v letech 1091-1092. V některé odborné literatuře je možné se setkat s informací o soutěži, kterou vypsal sultán Malikšáh. Vítězem soutěže byl právě zmiňovaný Nezām-al-Molk. Někteří autoři tvrdí, že se nejedná o celé Nezām-al-Molkovo dílo, ale že bylo doplněno posmrtně poznámkami písaře dvorní kanceláře Muhammada Magribiho.⁷³

Tento fakt však nijak nesnižuje hodnotu tohoto díla, které je památkou klasické perské prózy. Jedná se zároveň o významný politický dokument, který podává kritický obraz sociálních poměrů v Seldžucké říši jako zrcadlo doby.⁷⁴

Dílo se skládá z padesáti kapitol. V úvodních kapitolách se hovoří o postavení a odpovědnosti panovníka, jemuž bůh svěřil vládu. V další části díla jsou

⁷⁰ Srv. RYPKA, Jan a Otokar KLÍMA. *Dějiny perské a tádžické literatury*. Praha: Československá akademie věd, 1963, str. 590.

⁷¹ Srv. KUBÍČKOVÁ, Věra. *Naučení korunnímu princí aneb Čtyři rozpravy*. Praha: Odeon, 1974, str. 7.

⁷² Srv. KUBÍČKOVÁ, Věra. *Naučení korunnímu princí aneb Čtyři rozpravy*. Praha: Odeon, 1974, str. 4.

⁷³ Srv. PRŮŠEK, Jaroslav a Věra KUBÍČKOVÁ. *Slovník spisovatelů: Asie a Afrika*. Praha: Odeon, 1967, str. 169.

⁷⁴ Srv. ŠTOLBOVÁ, Eva. *Nezámolmolk a "řád říše" Saldžúkovců*. *Nový Orient*. 1962, roč. 17, č. 6, str. 133.

nejrůznější rady a upozornění určená panovníkovi. V tomto díle můžeme mimo jiné najít i folklórní motivy, jakou jsou vyprávění a přísloví. Jako konkrétní příklad lze uvést vyprávění o Bahrámu Górovi a vezíru Rást-Rávišovi a Sijávušovi.⁷⁵

Na folklór bohatší je potom podobné, neméně slavné dílo s názvem *Nasihatnâme* (Kniha rad), někdy zvaná *Qábúsnâme* (Kniha v duchu moudrosti Qabúsovy) z roku 1082-1083.⁷⁶ Tuto knihu napsal pro svého syna poslední z trojlístku výše zmiňovaných autorů adabu Zijárovec Unsurulm'Alí Kaj-Ka'ús. Přestože byl autor potomek legendární íránské rodiny a příslušník tabaristánské dynastie, sloužil neurozeným Turkům. Autor zůstával drobným statkářem-feudálem, ale svému synovi doporučoval ať si zvolí například práci na trhu. Kaj-Ka'ús chtěl vypadat jako správný muslim, a proto ve svém díle nabádá ke spravedlnosti a péči o poddané. Ale je třeba podotknout, že tak činí pouze z důvodu dobré reputace a sleduje své egoistické cíle.⁷⁷ Rypka toto dílo hodnotí jako „směs aristokratické feudální etiky a (povrchní) musulmanské zbožnosti, praktickismu a chytráctví.“⁷⁸

Zrcadla pro panovníky neobsahovala pouze folklór. Dílo *Siāsat-nāma* vypráví i příběh ze ztracené knihy s názvem *Péšénakán-námak* (Kniha o předcích nebo předků). U této knihy není úplně známo, zda se jednalo o politicko-vzdělávací knihu, anebo o jakousi kroniku propletenou příklady a anekdotami.⁷⁹

Zmíněný příběh v *Siāsat-nāma* popisuje to, jak perští králové soudili z vysoké tribuny, aby měli rozhled po zástupu prosebníků. To se prý stávalo proto, že když soudili v palácové komnatě, oddělené od ostatních místností stěnami a oponami, prosebníci byli vyděračskými dvořany zadržováni, a někdy jim dokonce nebylo dovoleno před šáha předstoupit.⁸⁰

⁷⁵Srv. RYPKA, Jan a Otokar KLÍMA. *Dějiny perské a tádžické literatury*. Praha: Československá akademie věd, 1963, str. 590.

⁷⁶Srv. AXWORTHY, Michael. *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnost*. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, str. 74.

⁷⁷Srv. RYPKA, Jan a Otokar KLÍMA. *Dějiny perské a tádžické literatury*. Praha: Československá akademie věd, 1963, str. 186.

⁷⁸Srv. RYPKA, Jan a Otokar KLÍMA. *Dějiny perské a tádžické literatury*. Praha: Československá akademie věd, 1963, str. 185.

⁷⁹Srv. RYPKA, Jan a Otokar KLÍMA. *Dějiny perské a tádžické literatury*. Praha: Československá akademie věd, 1963, str. 36.

⁸⁰Srv. RYPKA, Jan a Otokar KLÍMA. *Dějiny perské a tádžické literatury*. Praha: Československá akademie věd, 1963, str. 36.

Ve shodném období, ve kterém vznikla *Siāsat-nāma*, sepsal známý mystik Ghazálí dílo *Nasihat al-muluk* („Rada pro krále“).⁸¹ Ghazálí bývá označován za islámskou obdobu sv. Tomáše Akvinského a zastával post profesora šáfiovského práva v Baghdádu.⁸²

Ghazálí později rezignoval na své profesorské místo na bagdádské univerzitě a vytvořil nový systém islámské věrouky. Ve svém díle *Ihjá ulūm ad-dīn* (Oživení nauk náboženských) použil prvky etické a mystické.⁸³

Co se týče Ghazálího vztahů ke zdrojům moci, je třeba zmínit jeho vztah ke svému chleboďárci vezíru Nezām-al-Molkovi a také k abbásovskému chalífovi al-Mustazhirovi. Po vraždě Nezām-al-Molka a poté také sultána Malikšáha a chalífy al-Muqtádiho byl vtažen Ghazálí do několikaletého boje mezi syny sultána. Tento boj o moc předznamenal rozpad seldžuckého státu na menší království. Ghazálí se snažil mít vliv na pozdější sultány skrze svoji knihu.⁸⁴

Ve svých radách králům vykresluje ideální podobu vládce, jeho intelektuální a morální kvality a jeho vyhledávání rad mezi moudrými. Cílem vlády je ochrana islámu a stabilita. Král má být vzorem pro poddané. „*Rady ale obsahují i realistické uznání: ideál vlády neodpovídá skutečnosti.*“⁸⁵ Ghazálí konstatuje, že politická moc je získávána a vykonávána mečem. Sultán je dle jeho názoru ten, kdo má moc.

Ghazálího cílem je poukázat na to, aby sultán potvrdil svoji legitimitu skrze uznání chalífy jako duchovního vůdce. Král by měl vládnout skrze souhlas poddaných a také sloužit náboženství, na kterém stojí spravedlivé uspořádání společnosti. Pouze pokud král jedná v souladu s právem, může očekávat podřízení svých poddaných. Chalífa je i přes svou reálnou politickou bezmoc garantem

⁸¹ Srv. *Islám: náboženství, historie a budoucnost*. Brno: Jota, 2010, str. 288.

⁸² Srv. HESOVÁ, Zora. *Umění vládnout v muslimském státě: Ibn Chaldúnův realismus*. In: BERÁNEK, Ondřej, Pavlína CERMANOVÁ a Jakub HRUBÝ. *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi: Legitimita moci ve světě 14. století*. Praha: Academia, 2017, str. 337.

⁸³ Srv. TAUER, Felix. *Svět Islámu: jeho dějiny a kultura: nástin politického, sociálního, hospodářského a kulturního vývoje zemí, do nichž proniklo učení arabského proroka, od jeho vystoupení do konce první světové války*. Praha: Vyšehrad, 1984, str. 131-132.

⁸⁴ Srv. HESOVÁ, Zora. *Umění vládnout v muslimském státě: Ibn Chaldúnův realismus*. In: BERÁNEK, Ondřej, Pavlína CERMANOVÁ a Jakub HRUBÝ. *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi: Legitimita moci ve světě 14. století*. Praha: Academia, 2017, str. 337.

⁸⁵ Srv. HESOVÁ, Zora. *Umění vládnout v muslimském státě: Ibn Chaldúnův realismus*. In: BERÁNEK, Ondřej, Pavlína CERMANOVÁ a Jakub HRUBÝ. *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi: Legitimita moci ve světě 14. století*. Praha: Academia, 2017, str. 338.

islámského práva. Byl nezbytný pro platnost společenských transakcí z hlediska islámského práva, např. smluv, rituálních aktů a manželství.⁸⁶

2.3.1 „Zrcadlo princů“ na našem území

V západní Evropě vznikaly první spisy shrnující rady o správné výchově panovnických dětí již v 9. století. Tato díla měla samozřejmě ohlas i v širších urozených vrstvách, neboť prestiž vládců vedla aristokracii ke snaze o jejich napodobování.⁸⁷

Nejběžnější metodou výchovy bylo ve středověku seznamování se s příklady, které bylo hodné následovat. Dále byla běžná doporučení, jak se mají děti chovat, chtějí-li získat žádoucí vlastnosti.⁸⁸

Prvními knihami obsahujícími zmínky o výchově byly legendy o křesťanských světcích s popisy jejich dětství a života. Postupně se přidávala i díla světská, jako například skladba *Alexandreis*. Za zmínku stojí také *Kosmova kronika*.⁸⁹

V *Kosmově kronice* se na několika místech nacházejí pasáže o vhodných vlastnostech knížete a rady, jak mají být vedeni knížecí potomci, aby tyto vlastnosti získali.⁹⁰

Žánr knížecích zrcadel byl další možností, jak podat výklad o žádoucích účincích výchovy a toho, jak těchto účinků dosáhnout. Knížecí zrcadla byla určena primárně panovníkům nebo jejich synům. Jejich obsah obvykle vešel v širší známost. Někdy se jednalo o záměr autora, který chtěl, aby se jeho dílo rozšířilo.

⁸⁶ Srv. HESOVÁ, Zora. *Umění vládnout v muslimském státě: Ibn Chaldúnův realismus*. In: BERÁNEK, Ondřej, Pavlína CERMANOVÁ a Jakub HRUBÝ. *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi: Legitimita moci ve světě 14. století*. Praha: Academia, 2017, str. 338.

⁸⁷ Srv. VAŠEK, Zdeněk. *Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů*. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 3.

⁸⁸ Srv. VAŠEK, Zdeněk. *Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů*. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 3.

⁸⁹ Srv. VAŠEK, Zdeněk. *Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů*. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 3.

⁹⁰ Srv. VAŠEK, Zdeněk. *Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů*. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 3.

Knížecí zrcadla panovníkům doporučovala nejen jak dobře vládnout, ale také jak dobře žít. Tato díla si v některých pasážích nezadají s pedagogickými spisy, zaměřenými přímo na výchovu dětí, a jsou obvykle psána formou dialogu.⁹¹

Autoři knížecích zrcadel byli často učenci, kteří buď byli sepsáním díla pověřeni, anebo ho vytvořili z vlastní iniciativy, aby se zalíbili. Kromě urozených byla knížecí zrcadla určena vychovatelům a vzdělavcům k další diskusi.⁹²

V českých zemích takováto díla vznikala zejména ve 14. století. Jako první lze zmínit díla Aenea Silvia Piccolominiho (pozdějšího papeže Pia II.) a mistra Pavla Žídka. První autor se obrací na mladého krále Ladislava Pohrobka v díle, které nese název Pojednání o výchování dítek. Spis je určen nedospělému králi, kterému v době vzniku díla bylo přibližně deset let, a samozřejmě jeho vychovatelům. Český překlad toho díla vznikla v roce 1906.⁹³

Pavel Židek sepsal sbírku rad z oblasti medicíny a životosprávy. Vyjadřuje se však také k vládě, správě státu i k náboženským otázkám. Mimo jiné se v díle objeví rady, jak správně vychovávat královské děti. Moderní vydání tohoto spisu pochází z roku 1908.⁹⁴

Další spisy spadající do tohoto literárního žánru jsou například spisy císaře Karla IV. a díla Tomáše Štítného ze Štítného. Většina Štítného děl spíše kombinovala žánr rad. Svoje díla věnoval svému synovi a dcerám. Součástí dobových knížecích zrcadel a různých sbírek rad byly obvykle i rady týkající se výchovy dcer a následně také doporučení, jak by se měly dospívající dívky a ženy chovat. Ve Štítného dílech je rad pro ženy na dobové poměry více, než je obvyklé.⁹⁵

⁹¹ Sr. VAŠEK, Zdeněk. Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 4.

⁹² Sr. VAŠEK, Zdeněk. Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 4.

⁹³ Sr. VAŠEK, Zdeněk. Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 5.

⁹⁴ Sr. VAŠEK, Zdeněk. Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 5.

⁹⁵ Sr. Sr. VAŠEK, Zdeněk. Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 8.

Karel IV. přikládal velkou váhu výchově nástupce, který by pokračoval v jeho díle. Postupně vytvořil několik děl, které obsahují poselství potomkům. Prvním spisem je jeho vlastní autobiografie *Vita Caroli*, v níž se několikrát obrací na své potomky. Mínění jsou samozřejmě potomci mužští.⁹⁶

Karel IV. svoji knihu zahajuje „*Nástupcům svým, kteří seděti budou po mně na dvojím mém trůně, kladu na srdce, aby poznali dvojí život tohoto světa a zvolili si lepší.*“⁹⁷ *Vita Caroli* je kombinací autobiografie a knížecího zrcadla. Obsahuje jednak přímé výzvy potomkům, jednak souhrn dobrých příkladů. Rady potomkům jsou zakotveny především v křesťanské víře. Dobrý panovník může být jen ten, který jedná v souladu s Božím zákonem.⁹⁸

Dalším důležitým Karlovým spisem je dílo s názvem *Morality*. Tento žánr stojí na pomezí rad a knížecího zrcadla. V tomto díle na příkladu biblického krále Sedechiáše ukazuje vlastnosti dobrého panovníka. U dalšího díla s názvem *Karlovo knížecí zrcadlo* je císařovo autorství nejisté. Je pravděpodobné, že ho nechal sepsat některým ze svých učenců. Tento spis je adresován přímo mladému Václavovi IV. a opět obsahuje výčet dobrých vlastností. Mladý král by měl být spravedlivý statečný, laskavý a neměl by propadat lakotě.⁹⁹

2.3.2 Islámská politická literatura

Již od dob sásánovských šáhů byla politická literatura významným proudem v perském písemnictví. V islámské literatuře se rozlišují dva typy politických autorů, a to dle pojetí moci a podle způsobu jejího vykonávání. Jedná se o autory, kteří pojednávají o politice (*sijásatnámehísán*), a autory, kteří se zabývají islámských právem a jeho aplikací do mocenských struktur (*šariatnámehísán*).¹⁰⁰

Nezām-al-Molk se řadí k autorům, kteří píšou o politice a kladou důraz na osobu vladaře. Jedná se o obnovení staroíránské koncepce neomezeného vladaře,

⁹⁶ Srv. VAŠEK, Zdeněk. *Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů*. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 6.

⁹⁷ Srv. KAREL IV.: *Vlastní životopis*. Překlad Karel Hrdina. Praha: Jan Laichter, 1911, str. 8.

⁹⁸ Srv. VAŠEK, Zdeněk. *Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů*. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 7.

⁹⁹ Srv. Srv. VAŠEK, Zdeněk. *Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů*. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, str. 6.

¹⁰⁰ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 329.

který je vybrán přímo Bohem a je obdařen zvláštními schopnostmi. Šáh je pověřen Bohem, aby vládl, a zároveň zosobňuje soubor celé šaríy.¹⁰¹

Koncepci neomezeného vladaře, který je vybrán bohem, je možné nalézt již v Avestě a staroperských nápisech. Je však v rozporu s islámským učením, podle kterého je Prorok Muhammad člověk, který je nadán schopností přejímat Boží slovo a sdělovat ho. V Koránu není zmínka o tom, že Bůh vybere jedince a obdaří ho uměním vládnout.¹⁰²

Pojetí, které vytvořil Nezām-al-Molk, bylo zavedeno sásánovskými šáhy a vycházelo ze zoroastrismu. Tezi, že šáh je pověřen Bohem, obnovili Abbásovci v teorii, že chalífa je stínem Božím na zemi. V samotném textu *Siāsat-nāma* se Nezām-al-Molk na toto pověření Bohem odvolává.¹⁰³

Druhá skupina autorů politických spisů klade důraz na příkazy Boží a Boží zjevení. Právo na vedení muslimské obce neurčují přímo vladaři. „*Vládnout smí pouze taková osoba, která je schopná a inspirovaná koránským zjevením. Ta se pak má stát chalífou a je hodnocena podle toho, jak dokáže prosazovat islámské zákony pramenící ze zjevení a přesně vymezené šaríou.*“¹⁰⁴ Tato koncepce je v souladu s tradičním islámským pojetím moci, ve kterém se spojuje světská a duchovní moc.

2.3.3 Zdroje Knihy o vládě a její odkaz v další literatuře

Nezām-al-Molk vycházel při psaní *Siāsat-nāma* z řady pramenů a zdrojů. Jedním ze zásadních zdrojů byl samozřejmě Korán a další prameny islámského práva, kromě toho také celá řada náboženských spisů. Využil prameny perské a arabské.¹⁰⁵

Překladatel *Siāsat-nāma* do anglického jazyka Hubert Darke v úvodu svého překladu knihy tvrdí, že je „*tato kniha sestavena jako mozaika z mnoha kousků. Tyto kousky jsou větší či menší a byly shromážděny z různých zdrojů.*“¹⁰⁶ Rozděluje je do několika skupin, přičemž první skupinu nazývá „*rady*“. Rady byly psány v určité době pro určitého sultána. Nezām-al-Molk některé tyto rady převzal z různých smluv a jiných pramenů, nejsou všechny jeho dílem.

¹⁰¹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 329.

¹⁰² Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 330.

¹⁰³ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 330.

¹⁰⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 330.

¹⁰⁵ Srv. BALÍK, Stanislav a BALÍK, Stanislav. Nizám al-Mulk o nalézání a výkonu spravedlnosti, in: M. Frýdek, J. Tauchen (eds.), *Pocta Karlo Schellemu k 60. narozeninám*. Ostrava-Prívov: KEY Publishing s. r o., 2012, str. 127-132.

¹⁰⁶ „*This book is put together like a patchwork from pieces, longer or shorter, gathered from various sources,*“ viz AL-MULK, Nizam. *The Book of Government or Rules for Kings*. New York: Routledge, 2002, str. 15.

Dalším zdrojem jsou citáty, tradice a přísloví, které většinou pochází z Koránu. Jedná se o příběhy spojené s životem Proroka, jeho následovníků a dalších slavných mužů.

V knize jsou používány také anekdoty. Najdeme zde mnoho krátkých příběhů, které se vztahují k nějakému historickému vládci či politikovi. Zdrojem těchto anekdot byly často dříve vydané knihy. Se stejnými anekdotami či jejich modifikacemi se můžeme setkat i v jiných publikacích. Například příběh o Bahrámu Gúrovi, který je v kapitole čtyři, je oblíbený příběh, který najdeme například v knize *Counsel for Kings*¹⁰⁷ pod názvem Gushtasb. Anekdoty byly zařazeny do knihy, aby vladaře nejen poučily, ale aby jej také pobavily.

Nezām-al-Molk svoji knihu psal pro sultána Malikšáha, který by pravděpodobně nebyl moc ohromen, kdyby v knize byla pouze pro něho neznámá jména. Z tohoto důvodu Nezām-al-Molk pozměnil jména postav v tradičních příbězích. V příbězích tak používal slavná jména, anebo jména svých idolů, které obdivoval. Jedním z takových jmen je například jméno sultána Mahmuda z Ghazny, kterého zbožňoval.

Dalším zdrojem pro psaní knihy byly příběhy. Některé jsou několikastránkové a můžeme říct, že se jedná o příběhy převzaté z perské literatury. V některých z nich Nezām-al-Molk opět přejmenoval hlavní hrdiny. Zajímavostí je, že v knize je zařazeno pouze pět příběhů, které se odehrály za autorova života. V těchto příbězích vystupují osoby nebo jsou popsány události, které spadají do vlády sultána Alparslana.¹⁰⁸

Na *Siāsat-nāma* se odvolávají pozdější především perští a osmanští autoři. Jedná se zejména o Ebne Taqtaqí, Hendúšáh Nachdžavání, Abó l-Qásem Mávardí a Hosejn Váez Astarábádí.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Anglický název knihy je *Counsel for Kings: Wisdom and Politics in Tenth-Century Iran* autorem je Ghazzali. (Překlad do angličtiny např. L. Marlow Edinburgh University Press, 2017, ISBN 9780748696918)

¹⁰⁸ Srv. AL-MULK, Nizam. *The Book of Government or Rules for Kings*. New York: Routledge, 2002, str. 19.

¹⁰⁹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 333.

2.4 Životopis autora Knihy o vládě

Na úvod této kapitoly je třeba říci, že odborné prameny se i v zásadních informacích ohledně autora Knihy o vládě a jeho života rozcházejí. Můžeme se setkat například s několika daty jeho narození i s dalšími protichůdnými informacemi z jeho života.

Abu ‘Ali Ḥasan b. ‘Ali b. Ešhāq Ṭusi známý jako Nezām-al-Molk se dle většiny zdrojů narodil roku 1018 ve vesnici Nawqānu poblíž Tusu v Íránu.¹¹⁰ Nezām-al-Molk je titul, který znamená „řád vlády“, někdy je také překládán jako „řád království/říše“.¹¹¹ Nezām-al-Molk byl však držitelem i dalších titulů, a to například Ġiāt-al-Dawla („pilíř vlády“), Qawām-al-Din („opora náboženství“) a Raži Amir-al-Mo’menin („jeden z vyvolených velitelů věřících“).¹¹²

O životě Nezām-al-Molka není k dispozici mnoho informací. Většina zdrojů uvádí, že pocházel z rodiny úředníků. V mládí získal vzdělání a nějaký čas trávil studiem náboženství. V době seldžucké expanze s ním jeho otec odešel do oblasti, která se nachází v dnešním Afganistánu. Tam Nezām-al-Molk zahájil svoji úřednickou kariéru. Bylo to za vlády ghazenských vládců. Později byl sekretářem seldžuckého místopředsedy v Balchu, v roce 1063 se stal vezírem Alparslánovým a současně vychovatelem jeho syna Malikšáha. Alparslán umírá v poměrně mladém věku při výpravě v Transoxanii na smrtelné zranění, jež mu způsobil jeden zajatec. Jeho syn a nástupce Malikšáh tak „zdědil“ po otci vynikajícího vezíra.¹¹³

„Není ojedinělým případem v historii, že jméno ministra stojí právem vedle jména panovníka či panovníků, jimž sloužily jeho prozíravost a vědění, ba že je někdy v proslulosti ještě předčí. Na otázku, kdo byl nejvýznamnějším státníkem éry Saldžúkovců, slavné dynastie turkmenského původu, nikdo ze znalců by jistě

¹¹⁰ Srv. YAVARI, Neguin. Nezām-al-Molok. In: Encyclopædia Iranica [online]. Encyclopaedia Iranica Foundation, 2021, publikováno September 15, 2015 [vid 2021-01-06]. ISSN 2330-4804. Dostupné z: <http://www.iranicaonline.org/articles/nezam-al-molk>

¹¹¹ KREISER, Klaus a Christoph NEUMANN. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 17.

¹¹² Srv. YAVARI, Neguin. Nezām-al-Molok. In: Encyclopædia Iranica [online]. Encyclopaedia Iranica Foundation, 2021, publikováno September 15, 2015 [vid 2021-01-06]. ISSN 2330-4804. Dostupné z: <http://www.iranicaonline.org/articles/nezam-al-molk>

¹¹³ Srv. TAUER, Felix. Malikšáh a Nizámalmulk. In: STLOUKAL, Karel, ed. *Tvůrčové dějin: čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností. Druhý díl, Středověk*. Praha: L. Mazáč, 1934, str. 203.

neváhal uvést právě jméno vezíra: *Nezámolmolk*“.¹¹⁴Jméno Malikšáha je spojeno s jeho vezírem, který stál za jeho vladařskými úspěchy.

Malikšáh se narodil v roce 1054 a, jak již bylo zmíněno výše, po svém otci Alparslánovi nastoupil v roce 1072. Za jeho vlády dosáhla seldžucká říše největšího rozmachu i hospodářského a kulturního rozvoje. Malikšáh upevnil a rozšířil své panství. Jeho říše sahala od čínských hranic až k pomezí Egypta a od Indického oceánu téměř až k Bosporu.¹¹⁵

Nezām-al-Molk kladl důraz na to, aby zavedl pořádek a zaručil bezpečnost. Dbal na to, aby se obnovoval hospodářský život, řemesla a obchod. Vezír nechal stavět silnice i průplavy a snažil se, aby byly osidlovány opuštěné osady a aby se začala obnovovat pobořená města. V této době ožilo i výtvarné umění. Nezām-al-Molk chtěl i co nejrychleji povznést duchovní život, a proto zakládal po celé říši vysoké školy.¹¹⁶

Cílem zakládání medres byla snaha získat kontrolu nad vzdělávacím procesem a zamezit vlivu oponentů režimu na přípravu budoucích úředníků. Úředníci se vzdělávali na základech sunnitského islámu. Oponenti režimu byli šíité, kteří v té době byli reprezentováni šíitskou sektou ismáílíji v čele s fanatickými assasíny.¹¹⁷

V seldžucké Anatolii se medresy šířily rychleji než v Egyptě a Sýrii. Medresy nesloužily jenom ke vzdělávání soudců a učenců v tradičních islámských vědách a právu. Byly zřizovány i lékařské školy, ke kterým se přidružovaly špitály a ústavy pro duševně choré.¹¹⁸

Nezām-al-Molk je spjat se založením slavné medresy Nizámíja v Bagdádu v roce 1066, která nesla vezírovo jméno. Na této škole působilo mnoho znamenitých učenců té doby, mezi nimi například teolog islámu al-Ghazálí,

¹¹⁴ŠTOLBOVÁ, Eva. *Nezámolmolk a "řád říše" Saldžúkovců*. Nový Orient. 1962, roč. 17, č. 6, str. 133.

¹¹⁵ Srv. TAUER, Felix. Malikšáh a Nizámalmulk. In: STLOUKAL, Karel, ed. *Tvůrcové dějin: čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností*. Druhý díl, Středověk. Praha: L. Mazáč, 1934, str. 203.

¹¹⁶ Srv. TAUER, Felix. Malikšáh a Nizámalmulk. In: STLOUKAL, Karel, ed. *Tvůrcové dějin: čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností*. Druhý díl, Středověk. Praha: L. Mazáč, 1934, str. 203. a TAUER, Felix. *Svět Islámu: jeho dějiny a kultura: nástin politického, sociálního, hospodářského a kulturního vývoje zemí, do nichž proniklo učení arabského proroka, od jeho vystoupení do konce první světové války*. Praha: Vyšehrad, 1984, str. 131.

¹¹⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 9.

¹¹⁸ Srv. KREISER, Klaus a Christoph NEUMANN. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 29.

mystický básník Násir-i Khusrau či matematik a astronom ʿOmar Khayyám.¹¹⁹ Již méně informací je k dispozici o medresách, které byly založeny ve stejném období v Nishapuru, Mosulu, Heratu, Balku, Basře a v dalších městech.¹²⁰

Někteří autoři upozorňují na fakt, že medresy obecně byly zakládány již před vezírem Neẓām-al-Molkem.¹²¹ Po vezírově smrti není o osudu těchto škol mnoho známo. Díky financování soukromými nadačními prostředky mohly tyto školy fungovat a vzkvétat pouze v dobách míru a politické stability. Je tedy vysoce pravděpodobné, že po smrti vezíra na ně dolehla bída.

V polovině října roku 1092 se stal Neẓām-al-Molk obětí atentátu, za jehož strůjce je považována sekta asasínů Hasana Sabbáha. Stalo se tak v táboře u Nehávendu, kdy byl Neẓām-al-Molk zabit dýkou fidáviho¹²² vydávajícího se za prosebníka.¹²³

Asasínové, proti nimž celý život brojil, měli jistě důvod jej nenávidět. Je ovšem možné, že jeho vraždu měli na svědomí jiní jeho nepřátelé. Dle některých zdrojů prý před svým koncem učinil vezír řadu opatření, jako by se smrtí počítal. Věřil prý slovům astrologa, který mu smrt předpověděl.¹²⁴

Měsíc po svém vezírovi zemřel i samotný sultán Malikšáh, který byl pravděpodobně otráven. Po jeho smrti seldžucká říše vydržela jen krátkou dobu. Malikšáhův syn Sandžar prakticky vládl pouze na východě říše.¹²⁵

¹¹⁹ Srv. TAUER, Felix. Malikšáh a Nizámalmulk. In: STLOUKAL, Karel, ed. *Tvůrcové dějin: čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností. Druhý díl, Středověk*. Praha: L. Mazáč, 1934, str. 204.

¹²⁰ Srv. YAVARI, Neguin. Neẓām-al-Molok. In: *Encyclopædia Iranica* [online]. Encyclopaedia Iranica Foundation, 2021, publikováno September 15, 2015 [vid 2021-01-06]. ISSN 2330-4804. Dostupné z: <http://www.iranicaonline.org/articles/nezam-al-molk>

¹²¹ Srv. YAVARI, Neguin. Neẓām-al-Molok. In: *Encyclopædia Iranica* [online]. Encyclopaedia Iranica Foundation, 2021, publikováno September 15, 2015 [vid 2021-01-06]. ISSN 2330-4804. Dostupné z: <http://www.iranicaonline.org/articles/nezam-al-molk>

¹²² Fidávi je označení pro člena sekty assasínů. Jednalo se o člena, který riskoval svůj život kvůli politické vraždě. Viz <https://www.britannica.com/topic/fedayee>

¹²³ Srv. KREISER, Klaus a Christoph NEUMANN. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 17.

¹²⁴ Srv. ŠTOLBOVÁ, Eva. Neẓámalmolk a "řád říše" Saldžúkovců. *Nový Orient*. 1962, roč. 17, č. 6, str. 133.

¹²⁵ Srv. TAUER, Felix. Malikšáh a Nizámalmulk. In: STLOUKAL, Karel, ed. *Tvůrcové dějin: čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností. Druhý díl, Středověk*. Praha: L. Mazáč, 1934, str. 207.

2.5 Vybraná témata z Knihy o vládě

Tato kapitola je rozčleněna do několika podkapitol. První podkapitola se věnuje takzvanému perskému modelu vlády, kterým se Nezām-al-Molk inspiroval. Další podkapitoly se věnují tématům: úředníci, soudci, vezír, duchovenstvo a chalífa. Poslední podkapitola je věnována ženám, konkrétně těm informacím, které se od vezíra v Knize o vládě o ženách dozvíme.

2.5.1 Perský model

Pro pochopení Knihy o vládě je nutné znát nejen dějiny seldžucké říše, ale i politické a hospodářské poměry v sásánovské říši. „*Sásánovci zdělili uspořádanou politickou správu od Médů, Achaimenovců a parthských Arsakovců, tuto správu dále zdokonalili a vtiskli jí jednotný řád.*“¹²⁶

Sásánovci pozdvihli Persii politicky a kulturně. Vládu držel v rukou král, který vystupoval na veřejnosti s velkou nádherou. Král udílel audienci za oponou, která jej oddělovala od všech poddaných, a pokládal se za zástupce božstva na zemi.¹²⁷

Šlechta v té době byla rozdělena do několika stupňů. Nejvýše byli členové panovnického rodu, následováni velmoži, vazalskými panovníky, rytíři a zemany. Oblíbenou zábavou krále a šlechty byla lukostřelba a pólo na koni. Šlechta sloužila ve vojsku jako těžká jízda. Měla také podíl na správě státu ve funkcích guvernérů, ministrů, rádců, diplomatů a vojevůdců. Nižší šlechta konala správu v obcích. Jednalo se zejména o rychtáře a výběrčí daní. Úřednické funkce zastávali státní písaři.¹²⁸

Sásánovská Persie dosáhla svého vrcholu za panovníka Husrava I.¹²⁹ Již jeho otec zahájil úkony, které měly zjistit zdanitelný majetek obyvatelstva a říše, a snažil se vnést pořádek do vybírání daní. Husrav I. dokončil tuto reformu a poddaní

¹²⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 10.

¹²⁷ Srv. KLÍMA, Otakar. *Sláva a pád starého Íránu*. Praha: Orbis, 1977, str. 168.

¹²⁸ Srv. KLÍMA, Otakar. *Sláva a pád starého Íránu*. Praha: Orbis, 1977, str. 182.

¹²⁹ Husrav I. panoval v letech 531-579.

museli platit pozemkovou daň z každé plochy šedesátkrát šedesát loket (*garīb*) oseté ječmenem, pšenicí, vojtěškou, rýží nebo vinnou révou.¹³⁰

Druhou daní byla daň z hlavy. Tuto daň platili obyvatelé, kromě šlechticů, královských sloužících, písařů a vojáků. Poddaní, kteří byli mladší než dvacet let a starší než šedesát let, byli od daní osvobozeni. Výše daně byla vyměřena dle majetku. Částka byla čtyři, šest, osm nebo dvanáct dirhamů. Daně se platily ve čtyřměsíčních splátkách. Zavedením takového pořádku v placení daní stát rychle bohatl.¹³¹

Husrav I. se stal vzorem spravedlivého vládce. Nařídil ochranu všech daňových poplatníků ze strany soudců. Soudci měli dbát na to, aby se od nikoho nevybíraly daně vyšší, než jaké byly stanoveny v daňových seznamech. V případech kalamit musely berní úřady zjistit rozsah škody a daň odpustit. Takováto myšlenka ochrany poplatníků byla ve svém prostředí zcela nová a nevídaná a znamenala pokrok.¹³²

Základem bohatství státu bylo zemědělství. Husrav I. kladl důraz na obdělávání půdy a v jeho době se říkalo, že neobdělaná pole jsou jako smrt. Vedle zemědělství přikládal velký význam organizované armádě. Dělal samozřejmě pro rozvoj státu daleko více. Zakládal města, nechal stavět nové mosty a zavodňovací zařízení. Stavěly se silnice a na nich tvrze a hrady na ochranu proti lapkům.¹³³

2.5.2 Úředníci

Významní hodnostáři pocházeli většinou z vojenských elit či z místní populace. Příslušníci místní populace měli na rozdíl od vojáků vzdělání a zkušenosti, bez nichž by se chod kancléřství a finanční správy neobešel. Někteří úředníci dokonce dosáhli až nejvyššího vzdělání (*‘ulamá*).¹³⁴

Úředníci často vstupovali do státních služeb již ve velmi mladém věku. Obvykle si před vstupem osvojili základy jazykových a náboženských vědomostí a

¹³⁰ Srv. KLÍMA, Otakar. *Sláva a pád starého Íránu*. Praha: Orbis, 1977, str. 182.

¹³¹ Srv. KLÍMA, Otakar. *Sláva a pád starého Íránu*. Praha: Orbis, 1977, str. 182.

¹³² Srv. KLÍMA, Otakar. *Sláva a pád starého Íránu*. Praha: Orbis, 1977, str. 182.

¹³³ Srv. KLÍMA, Otakar. *Sláva a pád starého Íránu*. Praha: Orbis, 1977, str. 184.

¹³⁴ Srv. HOURANI, Albert Habib. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 137.

museli se naučit vést záznamy a psát dokumenty. Mladý uchazeč pracoval pod ochranou vlivného úředníka, od kterého se učil. Otcové předávali znalosti svým synům a jmenovali je do vyšších funkcí, takže se úřady dědily.¹³⁵

Personální obsazení státní správy zůstávalo pravděpodobně stejné i při změně dynastií. Úředníci, kteří působili v předchozí administrativě, tak působili i v administrativě nové. Tato praxe byla běžná v kancléřství a dívánu financí. Tímto způsobem mohli členové městské společnosti, již vládla cizí dynastie, dosáhnout prestižního postavení. Perští úředníci sloužili tureckým Seldžukům.¹³⁶

Nezām-al-Molk upozorňuje na to, že by se neměly dvě funkce udělovat jednomu člověku. *„Bdělí vladaři a moudří vezírové nikdy nepropůjčovali dvě funkce jedné osobě, aby jejich záležitosti byly v pořádku a rozkvětu. Pokud propůjčili jedné sobě dvě funkce, znamenalo to vždy narušení pořádku a jeden ze dvou úkolů utrpěl tímto rozhodnutím újmu.“*¹³⁷

Pokud je vezír či vladař neschopný, stává se, že jeden úředník zastává dvě, tři či více funkcí. Lidé, kteří zastávají mnoho funkcí, jsou naprosto neschopní a pokud se jim naskytne příležitost získat další funkci, dle Nezām-al-Molka o ni usilují. *„Nepřemýšlí se o tom, zdali je dotyčný způsobilý zastávat tuto funkci či nikoliv, zdali má potřebné schopnosti a znalosti pro výkon práce dabíra, leníka, soudce či nikoliv a zdali je s to dobře zastat úkoly, jimiž byl pověřen.“*¹³⁸

Téma kumulování funkcí je stále velice aktuální, a to zejména v současné době v České republice. Jedná se o simultánní držení více zastupitelských úřadů. Například poslanec není pouze členem Poslanecké sněmovny, ale například i zastupitelem či radním v obci, kde má své bydliště, anebo působí na krajské úrovni. Já osobně souhlasím s Nezām-al-Molkem a domnívám se, že by se neměly kumulovat mandáty. Práci zákonodárců považuji za velice náročnou a nesnadnou a předpokládám, že vyžaduje maximální nasazení. Proto si nedokáži představit, jak by se jedna osoba mohla na sto procent věnovat dvěma náročným funkcím.¹³⁹

¹³⁵ Srv. HOURANI, Albert Habib. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 137.

¹³⁶ HOURANI, Albert Habib. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 137.

¹³⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 205.

¹³⁸ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 206.

¹³⁹ Tomuto tématu se například věnuje Lukáš Hájek ve svém článku *Definice, příčiny a důsledky kumulace mandátů zákonodárci*. Dostupný z <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/6237/5605>

Nezām-al-Molk tvrdí, že funkci si zaslouží lidé, kteří mají zásluhy o říši a dobře jí sloužili. Funkce byly propůjčovány zbožným lidem a samozřejmě těm, kteří byli dobrého původu a také stejné víry jako vladař. Pokud se takovýto člověk zdráhal funkci přijmout, byl k tomu donucen silou. Nezām-al-Molk zmiňuje úpadek tohoto systému. „*Všude zavládla nerozvážnost. Nejsou pevní ve víře, neberou žádné ohledy na majetek a nemají slitování s poddanými. Říše dosáhla svého vrcholu a oddaný služebník se bojí zlého pohledu: neví, kam až to dospěje.*“¹⁴⁰

Nezām-al-Molk vypráví příběh s názvem *Alparslán a odpadlík Ardom*. Ardom jmenoval do funkce úředníka Dehchodu, který byl šíita. Sultán Alparslán se o tom doslechl a nechal Dehchodu zbit. Pronesl: „*tento muž není vinen, pravým viníkem je Ardom, neboť uvedl do služby nevěřícího.*“¹⁴¹

Sultán v tomto příběhu varuje, že se nepřátelé postupně dostanou mezi Turky. Získají od nich služby a funkce a budou dozírat na jejich záležitosti. Brzo pak vypukne povstání. Všichni nepřátelé se dají dohromady a budou usilovat o vyvraždění Turků. „*Ty jsi Turek a musíš mít chorásánské vojsko a chorásánské správce, dabéry a hospodáře. Jedině takto lze předejít tomu, aby turecké záležitosti neutrpěly újmu. Jestliže stojíš při vladaři a spojuješ se s vlastním nepřítelem, dopouštíš se zrady proti sobě a vladaři.*“¹⁴² Příběh je uzavřen tím, že není možné, aby do správních funkcí byli jmenováni židé, křesťané a zoroastrovci.

Faktu, že do funkce dabíra¹⁴³ nesmí být jmenován křesťan, je věnován příběh s názvem *Abú Músá a křesťanský dabír*. Abú Músá seděl před knížetem a předkládal mu vedení účetnictví. Účty byly rozepsány správně a krásně a všichni byli spokojeni a chtěli vidět dabíra, kterého však Abú Músá nemohl povolat do mešity, protože byl křesťan.

Stejně se povolání dabíra věnuje i Nizámí Arúzí ve své knize *Naučení korunnímu princí*. Dabír i dle Arúzího musí být urozeného původu a neposkvrněné cti a neochvějného názoru. „*Musí znát hodnoty svých současníků i mužů dob minulých; nemá se zajímat o pozlátka světských statků; nesmí věnovat nejmenší pozornost ani chvále lichometníků, ani výpadům buřičů a nechat se jimi ošálit;*

¹⁴⁰Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 206.

¹⁴¹Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 208.

¹⁴²Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 208.

¹⁴³Dabír (dibir) je slovo z perštiny, které znamená písař. Jednalo se o jednu ze čtyř společenských tříd sasánovského Íránu.

v korespondenci musí střežit dobré jméno svého pána před nízkostmi a podlostmi.“¹⁴⁴

Dabír musí číst slovo Boží, příběhy o Proroku Muhammadovi, přísloví Arabů a rčení Peršanů. Pokud zná Korán, může jediným veršem vyřešit záležitost celé země.¹⁴⁵ Arúzí zařazuje deset krátkých příběhů o dabírech. Ze všech příběhů vyplývá, že moudrý a učený dabír je největší ozdobou skvělého vladaře a nejpevnější oporou mocenského panovnického dvora.¹⁴⁶

Nezām-al-Molk věnuje jednu kapitolu trestání úředníků v případě, že by udělali nějakou chybu. Jedná se o kapitolu třicet tři s názvem *O udělování důtek vysokým hodnostářům za jejich chyby a hříchy*.

V úvodu této kapitoly Nezām-al-Molk uznává, že pokud někdo zastává vysokou funkci, nemá to vůbec snadné, a proto doporučuje, aby se úředníci netrestali veřejně. „*A řekne-li se jim veřejně, když se dopustí jakéhokoliv omylu, ocitnou se v zoufalství a to nemůže být ospravedlněno žádnou laskavostí a přívětivostí.*“¹⁴⁷ Panovníkům doporučuje v podstatě, aby chybu úředníkovi prominuli či přimhouřili oko. Úředníka si předvolat a vlídně k němu promluvit: „*Toto jsi spáchal. My nemáme v úmyslu tě za to odvolat a odvrhnout. Prominuli jsme ti, ale v budoucnu si dej pozor, abys neudělal další chybu, protože potom opustíš svoji funkci a své postavení.*“¹⁴⁸

Do této krátké kapitoly zařazuje Nezām-al-Molk pouze jeden velmi stručný příběh s názvem *Shovívavost Husajna b. Alího*. Husajn b. Alí seděl u stolu s přáteli a jedli. Byl krásně oděn do drahého roucha a měl slušivý turban. Sluha mu měl podat mísu s jídlem, která mu však bohužel vyklouzla z ruky, spadla Husajnovi na rameno a ušpinila jeho luxusní oblečení. Sluha ze strachu vykřikl verš z Koránu „*ti, kteří krotí hněv svůj a odpouštějí lidem.*“¹⁴⁹ Husajn mu odpustil a dal mu volnost.

Nezām-al-Molk radí, aby se rozumný člověk nerozčiloval a pokud už k tomu dojde, musí to být jeho rozum, který ovládne hněv. Nesmí to být naopak,

¹⁴⁴ Srv. ARÚZÍ, Nizámí. *Naučení korunnímu princi anebo čtyři rozpravy*. Praha: Odeon, 1974, str. 23.

¹⁴⁵ Srv. ARÚZÍ, Nizámí. *Naučení korunnímu princi anebo čtyři rozpravy*. Praha: Odeon, 1974, str. 25.

¹⁴⁶ Srv. ARÚZÍ, Nizámí. *Naučení korunnímu princi anebo čtyři rozpravy*. Praha: Odeon, 1974, str.41.

¹⁴⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 177.

¹⁴⁸ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 177.

¹⁴⁹ Korán, 3:136

aby rozum ovládl hněv. „*Ten, jehož rozum ovládá vášně, bude chtít v rozčilení utlumit city, vykoná a přikáže to, co schvalují mudrcové, aniž by kdokoliv poznal, že se hněvá.*“¹⁵⁰

2.5.3 Soudci

Nezām-al-Molk věnuje soudcům šestou kapitolu ve své knize a příběhy o soudcích pak zařazuje i do dalších částí své knihy. V úvodu šesté kapitoly zmiňuje otázky soudcovské nezávislosti a etiky a zdůrazňuje, že je velmi důležité znát situaci každého jednotlivého soudce. Soudci musí být vzdělaní, zbožní a zdrženliví. „*Ti, kteří takoví nejsou, mají být odvoláni a nahrazeni vhodnými pro tento úřad.*“¹⁵¹ Každý soudce má mít vyměřenou měsíční mzdu. Mzda měla být zárukou toho, že soudci nezradí panovníka.

S nároky na soudce, které uvedl Nezām-al-Molk, lze jen souhlasit. Pro zajímavost můžeme uvést, že soudcem nebo přísedícím může být v České republice plně svéprávný a bezúhonný občan, kterému je nejméně třicet let. Předpokladem je vysokoškolské vzdělání získané řádným ukončením studia v magisterském studijním programu v oblasti práva na vysoké škole v České republice a složení odborné justiční zkoušky.¹⁵² Platí tedy stále, že soudce má být osoba vzdělaná, avšak jeho náboženské vyznání není vůbec podstatné. Věk v době Nezām-al-Molka nebyl rozhodující, na našem území však platí věková hranice třiceti let. Co se týče mzdy soudce, od 1. ledna 2021 do 31. prosince 2021 činí platová základna pro soudce v České republice 100 872 Kč.¹⁵³

Nezām-al-Molk vyzdvihuje důležitost soudcovské práce a zmiňuje fakt, že soudci dohlíží nad krví a majetkem muslimů. V případě, že soudce rozhodne špatně z neznalosti či s jiným záměrem, nedoporučuje se jiným soudcům podepsat tento rozsudek. Jsou vyzýváni k tomu, aby o celé této situaci uvědomili vladaře. Takovýto soudce má být zbaven funkce a majetku.¹⁵⁴

¹⁵⁰Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 178.

¹⁵¹Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 108.

¹⁵²Viz Zákon č. 6/2002 Sb. Zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů.

¹⁵³Dle zákona č. 587/2020 Sb. – Zákon, kterým se mění zákon č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁴Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 108.

Místodržící jsou Nezām-al-Molkem vybízeni k tomu, aby podporovali soudce, jejich autoritu a dbali tak na jejich sílu. Dále zmiňuje fakt, že pokud se někdo vyhýbá účasti na soudním sezení, musí být předveden za použití moci a násilí. Toto platí pro všechny i pro vysoce postavené osoby. Nikdo se nesmí vyhnout rozsudku. „*Ve všech dobách, od Adama až dodnes, ve všech záležitostech a říších soudili podle spravedlnosti, snažili se o správnost věci, aby jejich země zůstala po věky věků v rukou jejich dynastie.*“¹⁵⁵

Ve své šesté kapitole o soudcích uvedl Nezām-al-Molk pět krátkých příběhů. První z nich má název *Soudy perských králů*. V tomto příběhu je zmiňován zvyk perských králů, kteří ve dnech svátku mehregán a o novém roce udělovali audienci lidem. Shromáždili nejprve písemné stížnosti a pak se jimi král pročetl. Pokud našel stížnost na svoji osobu, zabýval se jí král jako první a sestoupil z trůnu, padl na kolena před mága mágů a pravil“ „*nejprve rozsud' toho člověka se mnou, neprojevuj náklonnost k žádné ze stran a nedělej okolky*“.¹⁵⁶

Podle tohoto obyčeje bylo možné žalovat krále. Z citace vyplývá, že soudce byl vyzván, aby soudil nestranně a nedělal žádné rozdíly v tom, že rozhoduje v královské věci. Rozhodnutí bylo vyhlášováno veřejně.¹⁵⁷

Král měl za povinnost ochraňovat lid, tvořit spravedlnost a chránit lid před utlačovateli. Pokud by byl král nespravedlivý, pak budou všichni jeho vojáci nespravedliví, lid nebude vděčný a stihnou ho útrapy a „*lid bude pobit za své zločiny a vladařova říše bude rozvrácena.*“¹⁵⁸

Soudce posoudil případ stížnosti na krále a vynesl rozsudek. Pokud bylo právo na straně stěžovatele, vynesl rozsudek v jeho prospěch. V případě, že by však byla vznešena lživá stížnost proti králi, stihl takového člověka tvrdý trest.¹⁵⁹

Byla-li vyřešena stížnost na krále, poté král usedl opět na svůj trůn a nasadil si na hlavu korunu a obrátil se na své blízké slovy: „*začal jsem u sebe samého, aby vás přešla chuť zacházet s někým svévolně.*“¹⁶⁰

¹⁵⁵ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 108.

¹⁵⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 109.

¹⁵⁷ Srv. BALÍK, Stanislav a BALÍK, Stanislav. *Nizám al-Mulk o nalézání a výkonu spravedlnosti*, in: M. Frýdek, J. Tauchen (eds.), *Pocta Karlo Schellemu k 60. narozeninám*. Ostrava-Prívov: KEY Publishing s. r o., 2012, str. 127-132.

¹⁵⁸ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 109.

¹⁵⁹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 109.

¹⁶⁰ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 109.

Zamyslíme-li se nad tímto příběhem a porovnáme-li jej opět ze situací v České republice, musíme konstatovat, že byla velice zajímavá možnost žalovat krále. V našich podmínkách bychom si mohli představit žalobu na prezidenta republiky, který je hlavou státu a dle čl. 54 odst. 3 Ústavy není ze své funkce odpovědný. Za rozhodnutí, které vyžaduje spolupodpis předsedy vlády, odpovídá vláda. Je však nutné číst Ústavu celou a nezapomenout na fakt, že prezident má odpovědnost za hrubé porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku. Senát může se souhlasem Poslanecké sněmovny dle čl. 65 Ústavy podat ústavní žalobu proti prezidentu republiky u Ústavního soudu, a to pro velezradu nebo pro zmíněné hrubé porušení Ústavy či ústavního pořádku.¹⁶¹ Je tedy nepředstavitelné, že by mohl řadový občan republiky podat žalobu na prezidenta republiky k soudu.

Druhý příběh je o *Jazdgerdovi*. Na tomto příběhu je ukázáno, co se může stát panovníkovi, který by byl nespravedlivý a špatný. Jazdgerd zavedl ve světě nespravedlnost a také špatné zákony. Lidé byli nešťastní a všude se rozšířila nenávist. Jednoho dne na královský dvůr vběhl neosedlaný kůň. Tento kůň byl velice krásný a všichni se jej snažili chytit, ale nikomu se to nedařilo. Jazdgerd tohoto koně považoval za dar od Všemohoucího. Kůň jej však prudce kopl do srdce a král byl na místě mrtev. Nezām-al-Molk konstatuje, že se jednalo o posla od Boha, který lid od tohoto tyрана osvobodil.¹⁶²

Další příběh nese název *Vznešené úsilí*. Týká se stížnosti, tentokrát na sekretáře ve službách Abbásovců Umára b. Hamzu. Jeden člověk tvrdil, že utrpěl urážku od Umara a stěžoval si na to, že mu zabral půdu násilím. Umar prohlásil, že „*nejsem jeho protivníkem, i když půda, kterou si tento muž nárokuje, patří mně, daruji mu ji. Avšak nepostavím se, a to proto, že chalífa mě vyznamenal tímto místem, na němž sedím. Nemohu znevážit své postavení a svou hodnost kvůli kousku půdy.*“¹⁶³ Jaké velkomyslné gesto.

Nezām-al-Molk radí vladaři, aby při soudu vyslechl obě strany. Pokud by byl vladař Turek nebo Peršan a neznal by arabštinu a islámské právo, je nutné, aby měl svého zástupce. Soudci jsou zástupci vladařů. „*Vladař je povinen zajistit, aby*

¹⁶¹Tomuto tématu se věnuje například článek Alžběty Příkaské *Nepřípustnost trestního stíhání prezidenta ČR*, dostupný z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/nepripustnost-trestniho-stihani-prezidenta-cr>

¹⁶²Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 109.

¹⁶³Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 109.

soudci měli autoritu, zachovávali si nezávislost a postavení, neboť jsou zástupci chalífy, nosí jeho odznak, zastupují ho a završují jeho činy.“¹⁶⁴

V předchozím odstavci mě velice zaujala myšlenka, že by osoba jiné národnosti, která se ocitne před soudem, měla mít svého zástupce. Předpokládám, že tomu tak bylo proto, aby tato osoba rozuměla nebo aby jí někdo zprostředkoval tlumočení. Tento požadavek je naprosto legitimní i v současné době v našich podmínkách. Z Občanského soudního řádu se dozvídáme *„účastníku, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk, soud stanoví tlumočnicka, jakmile taková potřeba vyjde v řízení najevo. Totéž platí, jde-li o ustanovení tlumočnicka účastníku, s nímž se nelze dorozumět jinak než některým z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob.*“¹⁶⁵

Předposlední příběh v kapitole věnované soudcům má název *Ali Nuštagín a mohtaseb*. V tomto příběhu popíjel sultán celou noc se svými velmoži víno. Ali Nuštag žádal o svolení odjet do svého domu. Bylo už ráno a Ali byl opilý. Sultán ho varoval, že pokud ho mohtaseb uvidí ve dne v takovém stavu, zbičuje ho. Ali Nuštagín byl statečný hrdina své doby, který velel padesáti tisícům mužů. Nedovedl si představit, že by opravdu mohl být zbičován. Nasedl tedy na koně a jel cestou ke svému domu. Když jej však mohtaseb spatřil a všiml si, že byl opilý, nechal ho sesednout z koně a *„bez slitování mu vysázel čtyřicet ran holí tak, že měl hlínu v ústech.*“¹⁶⁶ Z tohoto příběhu vyplývá, že každý, kdo neuposlechne sultánova nařízení, bude potrestán. Pro všechny platí stejná pravidla. V tomto případě statečný a uznávaný generál dostal od cenzora čtyřicet ran holí, když jel opilý přes město.

Sultán se druhého dne Alí Nuštagínovi posmíval a řekl mu, že má činit pokání a nevycházet z jeho domu opilý. Sultán byl rád, že *„uspořádání říše a zásady správy jsou pevně zakořeněny, spravedlnost má takový průchod, jako tu bylo zmíněno,*“¹⁶⁷

U tohoto příběhu je zcela jistě klíčovou myšlenkou fakt, že pro všechny platí stejná pravidla a za přestupek byl potrestán i vysoce postavený generál. Zaujala mě však zmínka o tom, že cenzor vyplatil generálovi čtyřicet ran holí. Jedná se o tělesný

¹⁶⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 111.

¹⁶⁵ § 18 odst. 2 Zákona č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád.

¹⁶⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 112.

¹⁶⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 112.

trest. Samozřejmě by tento postup v současnosti v našem státě nebyl možný, protože: „*Kdo mučením nebo jiným nelidským a krutým zacházením v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci působí jinému tělesné nebo duševní utrpení, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.*“¹⁶⁸

Posledním příběhem šesté kapitoly je příběh *Pekaře z Ghaznínu*. V Ghaznínu pekaři zavřeli krámky a nebyl k dispozici žádný chléb. Chudí lidé a cizinci se ocitli v nouzi. Šli si stěžovat za sultánem, který nechal tuto situaci prošetřit a potrestal dvorního pekaře tím, že jej nechal hodit pod nohy slona. Z toho vyplývá, že i cizinci a chudí mají právní jistoty a také jejich problémy se vladař zabývá.¹⁶⁹

V souvislosti s tímto příběhem a zmínce o tom, že cizinci měli právní jistoty a jejich problémy se zabýval sultán mě napadla spojitost s Listinou základních práv EU. Ve článku dvacet této listiny stojí „*Před zákonem jsou si všichni rovni.*“¹⁷⁰ Jako by se sultán tímto pravidlem v příběhu o pekaři řídil.

Další příběhy spojované se soudci můžeme najít ve třinácté kapitole. V této kapitole vezír řeší vysílání zvěďů jako další opatření pro říši a poddané. Hovoří o tom, že je třeba, aby byli po celé říši rozesláni zvědové. Tito zvědové mají mít různé podoby, mohou to být obchodníci, cestovatelé, dervíši či žebráci. Vše, co tito lidé zaslechnou, mají sdělit, aby žádné okolnosti nezůstaly utajeny a pokud se něco přihodí, aby mohla být přijata příslušná opatření.¹⁷¹

Často se stávalo, že úředníci či emírové měli sklony k povstání, odporu a měli postranní úmysly. V této situaci pak přišli zvědové za vladařem a upozornili ho na tento fakt. Vladař pak vytáhl proti takovýmto lidem. Náhle je přepadl, zajal a tímto skoncoval s jejich plány.¹⁷²

Příběh, ve kterém vystupuje jak soudce, tak i zvědové, má název *Azododdoule a proradný soudce*. Azododdoule byl slavný vládce Dejamu, který jednoho dne dostal dopis od zvěda. Zvěd mu napsal o tom, že u brány města potkal

¹⁶⁸ § 149 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb.

¹⁶⁹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 112-113.

¹⁷⁰ LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE (2007/C 303/01)

¹⁷¹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 137.

¹⁷² Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 138.

mladíka, jenž čekal na nějakého spolucestujícího, který by se s ním vydal někam, kde by sídlil spravedlivý vládce a nestranný soudce.¹⁷³

Mladík tvrdil, že byl bohatý, ale onemocněl. Ve své nemoci slíbil vznešenému Bohu, že pokud se uzdraví, vykoná pouť do Mekky. Nakonec se tak stalo a muž se vydal na pouť do Mekky. Na cestu si chtěl vzít jen část peněz a zbytek někde uschovat. Koupil si dvě měděné konve, do každé nasypal deset tisíc dinárů a rozhodl se je uschovat u vrchního soudce, protože „vladař mu svěřil krev a majetek muslimů a spolehl se na něho, v žádném případě by mě nepodvedl.“¹⁷⁴

Odnesl peníze do domu soudce a vydal se na cestu do Mekky. Z Mekky putoval do Medíny a poté se přidal k bojovníkům za víru. Několik let bojoval a byl zajat. Čtyři roky strávil v žaláři, dokud nebyl propuštěn na svobodu. S nadějí, že má u baghdádského soudce dvacet tisíc dinárů, se vydal na cestu zpět.¹⁷⁵

Když se muž dostavil k soudci a žádal o svoje peníze, soudce mu je odmítl vydat. Muž pochopil, že mu soudce nic nedá a že se každý má podřídít jeho rozsudku. Soudce činil bezpráví, ale muž nevěděl, kdo by na soudce mohl podat žalobu. Naštěstí zvěd poslal vzkaz Azododdoulemu a ten si muže pozval k sobě. Azododdoule se jal tuto situaci řešit, neboť soudce byl jeho úředník. Byl si vědom, že „jemu dávám měsíční plat, aby spravedlivě vyřizoval záležitosti lidu, nestranně a nezaujatě podle šariy soudil, a nechal se uplatit. Jestliže v mém hlavním městě spáchal něco takového starý a vzdělaný muž, jaké podvody pak napáchají mladí a lehkomyšní úředníci a správci.“¹⁷⁶

Vladař Azododdoul dlouho přemýšlel, jak od soudce získat peníze onoho muže. Nakonec se rozhodl soudce pověřit úkolem: měl vystavit ve svém domě tajný sklep, do kterého mu vladař uschová velké jmění. Když byl sklep hotov, poslal vladař okradeného muže k soudci, aby ho naposledy požádal o své peníze. Soudce se bál, aby si muž u vladaře nestěžoval, a tak mu peníze vydal, protože čekal, že si u něho ve sklepě uloží vladař obrovský majetek. Panovník odhalil nepoctivého soudce a nechal propadnout veškerý jeho majetek do státní pokladny. Panovníkovi bylo jasné, že se soudce nechával uplácet. Soudci už nikdy nesvěřil žádný úřad.¹⁷⁷

¹⁷³ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 138.

¹⁷⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 139.

¹⁷⁵ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 139.

¹⁷⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 140-141.

¹⁷⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 146.

Pokud bychom se měli zamyslet nad poctivostí soudců v České republice, je třeba si uvědomit fakt, že má soudce kárnou odpovědnost. „*Kárným proviněním soudce je zaviněné porušení povinností soudce, jakož i zaviněné chování nebo jednání, jímž soudce narušuje důstojnost soudcovské funkce nebo ohrožuje důvěru v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů.*“¹⁷⁸ Za kárné provinění lze soudci uložit některé z kárných opatření. Jedná se například o důtku, další možností je snížení platu či odvolání z funkce soudce. Kárné opatření je udělováno dle závažnosti kárného provinění.¹⁷⁹ V současnosti tak není možné, aby českému soudci propadl veškerý jeho majetek za kárné provinění. Je však možné, aby by soudce ze své funkce odvolán. Muselo by se však jednat o závažné kárné provinění.¹⁸⁰

Nezām-al-Molk ve třinácté kapitole své knihy vypráví další příběh o nepoctivém soudci, který se jmenuje *Sultán Mahmúd a nepoctivý soudce*. Tento příběh ukazuje mimo jiné i sultánovu vyšetřovací taktiku.

Za sultánem se dostavil muž, kterému se přihodil podobný příběh s úschovou peněz. Tento muž si nechal u městského soudce měšec se zlatem. Měšec byl uzavřen a zapečetěn. Žalobce do něho dal zlaté mince. Když se vrátil ze svých cest zpět, šel si vyzvednout k soudci svůj měšec. Jeho zapečetěný měšec mu soudce vydal, ale muž doma zjistil, že v měšci jsou měděné peníze namísto zlatých.¹⁸¹

Podvedený muž si i s měšcem šel ztěžovat sultánovi. Sultán si ponechal měšec a slíbil, že situaci prošetří a napraví. Poškozenému poskytl sultán přístřeší a stravu, neboť ten se ocitl zcela bez prostředků. Sultán přemýšlel, jak takovouto situaci, kdy stálo tvrzení proti tvrzení, má rozhodnout a vyřešit. „*Rozhodl se nakonec pro postup, který lze jistě z dnešního pohledu označit za poněkud nelegálně získaný důkaz.*“¹⁸²

¹⁷⁸ § 87 odst. 1 Zákona č. 6/2002 Sb. Zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů.

¹⁷⁹ Blíže § 88 Zákona č. 6/2002 Sb.

¹⁸⁰ Blíže o postihu jednání soudce ve výkonu funkce např. ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího správního soudu 3/2014 dostupné na https://sbirka.nssoud.cz/cz/soudy-a-soudci-postih-jednani-soudce-ve-vykonu-funkce.p2973.html?fbclid=IwAR2PFNBtSgdvkvzSHCjlgfXnJp8lr0WO4aL_alinJA8c7jPc2GxPXTTX2WI

¹⁸¹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 146.

¹⁸² Srv. BALÍK, Stanislav a BALÍK, Stanislav. Nizám al-Mulk o nalézání a výkonu spravedlnosti, in: M. Frýdek, J. Tauchen (eds.), *Pocta Karlo Schellemu k 60. narozeninám*. Ostrava-Prívov: KEY Publishing s. r o., 2012, str. 127-132.

Sultán nožem rozpáral část svého polštáře. Sluha, který uviděl naříznutý povlak, se polekal, vyhledal nejlepšího látaře ve městě a nechal jej opravit tak, že poškození nebylo vůbec poznat. Když se sultán vrátil z lovu, našel polštář opravený a vyhledal svého sluhu, aby zjistil, jak dosáhl toho, aby polštář vypadal jako nový. Poté, co zjistil jméno látaře, se za ním vydal a vyslechl jej. Dozvěděl se, že u téhož řemeslníka nechal městský soudce opravit rozpáraný měšec. Sultán poté usvědčil soudce z toho, že měšec, který dostal do úschovy, rozpáral a vytáhl z něho zlato. Poté jej naplnil mědí, dal ho zalátat a pak jej předal majiteli, zavřený a zapečetěný.¹⁸³

Bylo tedy jasné, že soudce spáchal podvod. Sultán ho sesadil z funkce a původně jej chtěl dát pověsit na špici paláce. Velmoži se však za něho přimluvili, protože se jednalo o starého a učeného muže. Soudce se tedy mohl vykoupit za padesát tisíc dinárů.¹⁸⁴

V tomto příběhu byla zajímavá vyšetřovací taktika sultána a dokazování toho, že byl soudce nepoctivý a spáchal podvod. V naší době provádí dokazování při jednání soud.¹⁸⁵

Dle Nezām-al-Molka je mnoho podobných případů, ale on zmínil jen tyto, aby bylo budoucímu panovníkovi jasné, jak se mají vladaři starat o spravedlnost a právo a jaká opatření mají přijímat, aby smetli zločince z povrchu zemského. „*Silný rozum je pro vladaře lepší než silné vojsko. Sláva Bohu, že vladař má obojí.*“¹⁸⁶ Nezām-al-Molk zmiňuje, že práce zvědů je pro vladaře velmi důležitá, roli zvěda může vykonávat někdo důvěryhodný a je třeba, aby panovník zvědy všude vysílal. Tímto je naznačeno, že různí panovníci mohou mít různé metody, jak vykonávat spravedlnosti a jak pomoci utlačovaným, aby se domohli svých práv.

¹⁸³ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 148.

¹⁸⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 149.

¹⁸⁵ Blíže o dokazování se dozvíme v Hlavě druhé Zákona č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád a také Hlavě páté Zákona č. 141/1931 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹⁸⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 149.

2.5.3.1 Historie úřadu kádí

O soudcích se dočteme mimo jiné již v Bibli. Soudci budou soudit lid podle spravedlivého práva. „Nepřevrátíš právo, nebudeš nikomu stranit, nepřijmeš úplatek. Úplatek oslepuje oči moudrých a překrucuje slova spravedlivých.“¹⁸⁷

Termín *kádí* byl používán již v časech Proroka Muhammada, avšak funkce soudce byla zřízena za vlády Umajjovců zhruba mezi 7. a 8. stoletím. Soudce byl jmenován chalífou nebo jeho místodržícím, kteří si vybírali, které spory budou rozhodovat či jaké normy budou na případ uplatňovat. Lze tedy shrnout, že *kádí* byl pod vlivem osoby, která jej jmenovala do funkce.¹⁸⁸

Kádí obvykle soudil na základě svého uvážení, vycházel ze své praxe, z Koránu a dalších norem. Tento fakt vedl k nestejnorodosti práva. *Kádí* svoji pravomoc vykonával pouze vůči muslimskému obyvatelstvu. Současně s jeho funkcí byla zřízena funkce asistenta soudce – *kitáb*.¹⁸⁹

Umajjovce střídají kolem roku 750 Abbásovci, kteří posunuli islámské soudnictví o něco dále tím, že stanovují znalost šarí'y jako předpoklad pro funkci soudce. Abbásovci se snažili o to, aby soudci do rozhodování nikdo nezasahoval. Jejich úsilí však nebylo moc úspěšné a *kádí* se nadále musel podřizovat vládním autoritám.¹⁹⁰

Problém byl zejména v otázkách trestního práva, kterým se šarí'a z větší části nezabývá. Trestní soudnictví se tak dostávalo mimo vliv islámského práva a přešlo pod správu něčeho, co bychom v současné době nazvali policií.¹⁹¹

Vedle soudce – *kádí* byly zakládány nové soudy s názvem *mazalim*. Zde působila vládnoucí byrokracie a soudci, kteří řešili stížnosti na činnost členů vlády, soudců a úředníků. Byla také vytvořena funkce vrchní soudce – *kádí al-kudat*. Tímto titulem byl označován soudce hlavního města říše, se kterým se chalífa radil v právních otázkách. Jednalo se o pozici nejvyššího soudce země.¹⁹²

¹⁸⁷Srv. VANČURA, Bohumil a Miloš BIČ. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Biblická společnost v ČSR, 1990, str. 174.

¹⁸⁸Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 39.

¹⁸⁹Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 39.

¹⁹⁰Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 40.

¹⁹¹Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 40.

¹⁹²Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 40.

2.5.3.2 Soudní moc a současnost úřadu kádí

Moc soudní je dle íránské ústavy nezávislá. Mezi požadavky, které jsou nutné pro výkon funkce, je znalost islámského práva. Soudci pocházejí z vládnoucího duchovenstva. Soudce nemůže být odvolán. Jediná možnost je po proběhnutí řízení a prokázání jeho viny. Soudce nemůže být přeložen, pouze pokud by dal souhlas Předseda justice. Odpovídá za škodu či morální újmu, kterou svým opomenutím nebo chybou způsobil.¹⁹³

Nejvyšší soudní autoritou je Předseda justice, který je jmenovaný Duchovním vůdcem na pětileté funkční období. Musí se opět jednat o osobu čestnou s právníkou praxí. Předseda justice je odpovědný za předkládání návrhů zákonů týkajících se soudní moci, jmenování, odvolávání a přeložení soudců.¹⁹⁴

Jednání soudů jsou veřejná. Výjimku mohou mít soukromoprávní spory, kde o to obě strany požádají a také případ, kdy by byla ohrožena veřejná morálka. Rozsudky musí být odůvodněné a musejí odkazovat na použité právní předpisy.¹⁹⁵

Soustava soudů má i tzv. zvláštní soudy. Tyto zvláštní soudy stojí stranou soustavy soudů a patří do nich Duchovenské soudy, Vojenské soudy, Správní soudy a Revoluční soudy. Revoluční soudy existují v Iránu již od roku 1979 a zabývají se pouze případy, které jsou taxativně vymezeny, a to zločiny proti vnitřní i vnější bezpečnosti, hanobení Duchovního vůdce atd. Jednání Revolučních soudů bývají zpravidla neveřejná a jsou souzena samosoudcem. Rozhodnutí těchto soudů jsou konečná bez možnosti se odvolat.¹⁹⁶

Duchovenské soudy vznikly ve stejné době jako Revoluční soudy na rozkaz Duchovního vůdce. Řeší zpravidla zločiny, které spáchají duchovní. Jejich rozhodnutí jsou též konečná a bez možnosti odvolání.¹⁹⁷

¹⁹³ Srv. JEŘÁBEK, Tomáš. *Komparativní konstitucionalistika zemí Blízkého východu*. Brno, 2007, str. 16.

¹⁹⁴ Srv. JEŘÁBEK, Tomáš. *Komparativní konstitucionalistika zemí Blízkého východu*. Brno, 2007, str. 16.

¹⁹⁵ Srv. JEŘÁBEK, Tomáš. *Komparativní konstitucionalistika zemí Blízkého východu*. Brno, 2007, str. 16.

¹⁹⁶ Srv. JEŘÁBEK, Tomáš. *Komparativní konstitucionalistika zemí Blízkého východu*. Brno, 2007, str. 16.

¹⁹⁷ Srv. JEŘÁBEK, Tomáš. *Komparativní konstitucionalistika zemí Blízkého východu*. Brno, 2007, str. 16.

Vojenský soud řeší činy, které byly spáchány v rámci výkonu služby v armádě či u policie.¹⁹⁸

Kádí je i v současnosti titul pro muslimského samosoudce, který rozhoduje podle zvykového práva a podle šarií. Do úřadu jej jmenují zpravidla političtí vůdci země. Vlastnosti *kádího* jsou stále stejné jako v minulosti. Musí se jednat o osobu bezúhonnou a čestnou, musí znát Korán a další náboženská učení. *Kádí* se může stát i žena.¹⁹⁹

Kádí v současnosti rozhoduje ve věcech náboženských, morálních, civilních i v trestních záležitostech. Tradičně řešil problematiku spojenou s oblastí rodinného práva – tedy svatby, rozvody, závěti či dědictví. Vykonává též funkci notáře, správu dobročinných nadací, dozoruje nad trhem – ve smyslu kontroly zboží, cen a vah. *Kádí* též bdí nad dodržováním veřejného pořádku.²⁰⁰

Bylo by chybou domnívat se, že tento úřad *kádího* tvoří pouze samotný soudce. Nesmíme opomenout, že jeho součástí je také tajemník, jednatel a osoba, která rozděljuje dědictví. Na všechny zmíněné osoby jsou kladeny stejné nároky jako na soudce, musí být zejména bezúhonní a čestní s odpovídajícími vědomostmi.²⁰¹

Zaměříme-li se na procesní stránku, zjistíme, že rozsudky jsou vydávány písemně, ve dvou vyhotoveních. Jedno z nich je uloženo u soudu. Rozsudky, které jsou vydávány, jsou právně závazné. Rozhodnutí jsou konečná a nejsou proti nim přípustné žádné opravné prostředky.²⁰²

Kádí je nezbytným funkcionářem, ale je třeba si říci, že spory rozhodují často civilní orgány, šejk nebo guvernér. V tradičním islámu jsou zákonná moc a politické orgány neoddělitelně spjaty.²⁰³

¹⁹⁸ Srv. JEŘÁBEK, Tomáš. *Komparativní konstitucionalistika zemí Blízkého východu*. Brno, 2007, str. 16.

¹⁹⁹ Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 37.

²⁰⁰ Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 37.

²⁰¹ Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 37.

²⁰² Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 37.

²⁰³ Srv. PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009, str. 38.

2.5.4 Vezír

V seldžucké říši existovala významná funkce: vezírát, který stál v čele státní správy. Vezír se těšil velké úctě také díky tomu, že turečtí sultáni byli nezkušení a negramotní. Vezír byl středem celé správy a hlavním zástupcem sultána. Vezír ve svých rukou soustředil obrovskou moc.²⁰⁴

„Je třeba poznávat poměry u vezírů, vedou-li své úkoly tak, jak mají, či ne, neboť blaho a zkáza vladaře a říše závisejí na vezírovi. Jestliže je vezír čestný, vzkvétá říše, vojsko a lid je spokojený, klidný, zaopatřený a vladař je bez starostí. Nepoctivý vezír však způsobí v říši nevyčísitelné škody, vladař je ustaraný, srdce má neklidné a v zemi vládou nepokoje.“²⁰⁵

Základem seldžucké ekonomiky bylo vybírání daní. Byl to právě vezír, kdo byl v poslední fázi zodpovědný za finanční situaci ve státě a měl zajišťovat peněžní rezervy pro případ potřeby. Vezíři kontrolovali finanční politiku a byli zodpovědní za daně. Vezír ukládal výši daní jednotlivým oblastem, provinciím a velkým městům.²⁰⁶

Nezām-al-Molk zařadil do své knihy příběh o *Bahrám Gúrovi a proradném vezírovi*. Bahrám Gúr měl vezíra, který se jmenoval Rástravešn. Bahrám Gúr předal celou svoji říši do rukou svého vezíra, kterému důvěřoval, a sám se oddával lovu, veselí a pití vína. Vezír řekl zástupci Bahráma Gúra, aby zatkl všechny lidi, o kterých mu vezír řekne.²⁰⁷

„Od každého, koho zástupce zajal, vzal Rástravešn úplatek.“²⁰⁸ Po zaplacení úplatku nechal vezír tyto zajatce propustit. Takto připravil každého v říši o to nejcennější, co člověk měl – například koně, otroka, krásnou otrokyni či pozemky. Lidé zchudli a hodně z nich se rozuteklo a odešlo pryč. Do státní pokladny však nepřišlo vůbec nic.²⁰⁹

Po nějaké době se objevil nepřítel Bahráma Gúra. Bahrám Gúr šel do státní pokladny a chtěl obdarovat vojsko a vyslat jej do pole. Zjistil však, že ve státní

²⁰⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 315.

²⁰⁵ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 91.

²⁰⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 316.

²⁰⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 91.

²⁰⁸ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 91.

²⁰⁹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 91.

pokladně nic není. Nikdo nechtěl říci, že za tuto situaci může vezír, protože se ho všichni báli. Tak se vydal Bahrám Gúr na projížďku. Dostal se až za město a měl žízeň, proto zastavil u pasáčka ovcí.²¹⁰

Bahrám Gúr uviděl stádo ovcí, stan a pověšeného psa. Ptal se pasáčka ovcí, co se psovi stalo. Vyšlo najevo, že se pasákův pes spřátelil s vlčicí a ta mu trhala ovce. Celý neúspěch jeho stáda tak vzešel z nevěrného psa. Proto psa pověsil. Bahráma Gúra napadla myšlenka, že i jeho poddaní jsou stádo a on ho svěřil vezírovi. V říši a ve stádu panují zmatky a nepořádky, proto hodlal panovník prověřit vztahy poddaných k vezírovi.²¹¹

Bahrám Gúr si vyžádal soupis vězňů. Ze spisu bylo zřejmé, že byli všichni věznění neprávem. Poznal tak, jak nespravedlivě zacházel vezír s jeho lidmi. Druhého dne nechal vezíra zavolat a vyčítal mu, že mu přikázal, aby pečoval o potřeby lidu, aby dbal na rozkvět říše, aby od poddaných nevybíral nic kromě pozemkové daně a aby naplnil státní pokladnu úsporami. „*Ted' však nevidím nic ani v pokladně, ani vojsko nemá žádné prostředky a ani naši poddaní nezůstali ve své zemi. Ty se domníváš, že se já ve svém zaneprázdnění v lovu a pití vína nestarám o poměry v říši a situaci lidu!*“²¹²

Bahrám Gúr zjistil, jak je jeho vezír proradný. Král nechal všechno vezírovo jmění poslat do státní pokladny a všechno mu bylo zabaveno – sluhové, zvířata a vše ostatní, co získal od lidí úplatky a násilím. Král nechal vezíra a jeho stoupence oběsit. Bahrám poté svěřil úřad vezíra pravověrnému a bohabojnému muži. Osvobodil tak král lid od násilí a bezpráví.²¹³

Z tohoto příběhu vyplývá, že vladař nesmí být nedbalý k záležitostem úředníků a musí vědět o jejich jednání. Pokud budou nepoctiví a proradní, nesmí je vladař nechat ve funkci, ale musí je sesadit a potrestat. Na toho, kdo má nějakou vysokou funkci, má být tajně napojen mošref, který bude pravidelně podávat zprávy o chování a činech vysokého úředníka. Pokud král bude bdělý nad svými záležitostmi, nezůstane mu nic utajeno.²¹⁴

²¹⁰ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 92.

²¹¹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 93.

²¹² Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 93.

²¹³ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 98.

²¹⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 99.

Vrátíme-li se ke kompetencím vezíra, patřil k nim dohled nad výdaji. Vezír s pomocí úředníka též dbal na přímé platby stálé armádě. Mohl takto kontrolovat činnost armády. Vedle finančních povinností zastával vezír také armádní funkce. Často zodpovídal za rekrutování vojska. Od vezíra se také očekávalo, že bude doprovázet sultána či chalífu na vojenském tažení.²¹⁵

V pravomocích vezíra bylo vybrat vrchního soudce a mohl též jmenovat soudní úředníky. Tito úředníci poté stáli v čele při projednávání různých právních záležitostí. Mimo jiné mohl vezír také jmenovat vrchního správce policie a dozorcího nad veřejnou morálkou. Tímto vezír ovládal policejní a kontrolní orgány.²¹⁶

Jméno vezíra bylo rovněž spojováno s dohledem nad vzdělanci a rozvojem škol a mešit. Dále vezír zastával významnou roli při reprezentaci sultána nebo chalífy při různých příležitostech. Vezír také hrál roli zprostředkovatele při vyřizování sňatku mezi sultánovým dvorem a chalífou.²¹⁷

Jelikož měl seldžucký sultán velmi omezený kontakt s netureckými představiteli, byl to vezír, kdo byl přímo zodpovědný za jmenování úředníků divánu a vyměření oblastí, které měli spravovat jménem ústřední vlády.²¹⁸

V seldžucké říši se rozmohly intriky a podlézavost při jmenování do funkce úředníka. Typickým rysem se stal také nepotismus. Každý vezír měl své odpůrce i stoupence, a proto bylo výhodné zajistit loajalitu vládních úředníků tak, že se do úřadu dosadili vlastní příbuzní. Za působení Nezām-al-Molka byla většina jeho synů a vnuků zaměstnána ve státní správě. Tímto se zvětšila jeho moc. Sám předával funkce mezi členy své rodiny, neboť se domníval, že si je tak zaváže a bude jim moci důvěřovat. Ačkoliv jeho příbuzní obvykle neměli potřebné vzdělání a kvalifikaci, mohl od nich očekávat spolupráci při organizaci správy. Tím, že své příbuzné dosazoval do vlivných funkcí, zvětšoval svoji moc a také bohatství rodiny.²¹⁹

Vežíři a vysoce postavení úředníci se rekrutovali z úředníků na ústředních a provinčních úřadech, kde získávali praxi. Vytvořila se rodinná tradice a vznikaly

²¹⁵ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 317.

²¹⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 317.

²¹⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 317.

²¹⁸ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 317.

²¹⁹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 318.

jakési rodinné úřednické dynastie. Důležitou roli měly sehrát talent a zásluhy, a to při postupu v úřadě. Jak ale bylo zmíněno výše, důležitou roli hrály intriky. Rodiny tak vytvářely dědičné dynastie vezírů, soudců a správců pokladny. V případě, že se o funkci vezíra ucházelo více kandidátů z různých rodin, bylo rozhodováno podle prestiže rodiny.²²⁰

Jak již bylo řečeno výše, nejvyšším zástupcem sultána v seldžucké říši byl vezír. Byl-li vezír schopný, státní aparát fungoval dobře. Jestliže se ukázal být slabý, projevíly se snahy vysoce postavených úředníků a armádní elity strhnout na sebe moc. Po smrti Malekšáha ztratil vezír svoji moc a nezávislost a dostal se do područí atabegů a emírů. Jakmile byla moc usurpována armádními činiteli, ztratil vezír moc. Za těchto okolností upadla prestiž a důležitost vezírova úřadu.²²¹

Seldžuci založili instituci atabegátu. Atabeg znamená v turečtině otec – pán. Malekšáh propůjčil titul atabeg za zásluhy svému vezíru Nezām-al-Molkovi. Udělení tohoto titulu je výjimkou, neboť se jím mohli honosit pouze členové turecké vojenské aristokracie. Po smrti Malekšáha se stalo zvykem sultána, že jmenoval atabega pro každého mladšího člena rodiny. Rysem této instituce bylo to, že si atabeg obvykle vzal za ženu matku prince, který mu byl svěřen do opatrovnictví. Atabeg se podílel na vzdělávání a výchově prince.²²²

V případě, že byl princ nezletilý, veškerou zodpovědnost za něho přejímal atabeg. Rozdíl mezi postavením atabega a místodržícího byl ten, že atabeg byl navíc v příbuzenském vztahu k vládnoucí rodině. Politickou funkcí atabega byla kontrola nad princem a předcházení vzpourám v provinciích.²²³

Atabegát byl cestou k získání moci, která byla schůdnější než cesta směřující k sultanátu. Postupně vzrostl význam atabegů a turecké elity. Jak upadal sultanát, oslaboval se i vezírát a vzrůstala moc ostatních atabegů. Po smrti Malekšáha byla sultánova moc rozdělena mezi jeho příbuzné a emíry a atabegy, kteří ho podporovali. Ti se stali vládci v říši, což se stalo hlavní příčinou rozpadu seldžucké říše.²²⁴

²²⁰ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 319.

²²¹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 325.

²²² Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 325.

²²³ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 326.

²²⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 327.

2.5.5 Duchovenstvo a chalífa

Náboženští představitelé se těšili velké úctě obyvatel. Často se z nich stávali zprostředkovatelé a vyjednavací. Za vlády Seldžukovců se duchovenstvo začlenilo do vlády a náboženské záležitosti spadaly do pravomoci vezíra. Duchovenstvo se postupně stalo součástí úřednického aparátu a získalo vysoké funkce.²²⁵

Nezām-al-Molk se v kapitole osm věnuje záležitostem spojeným s duchovenstvem. Kapitola nese název *O zkoumání a provádění služeb Božích (dín), posvátných zákonů (šaría) a věcech tomu podobných*. Zde je doporučováno vladařům, aby se vzdělávali ve službě Boží. Duchovenstvo musí mít vladař v úctě a zajistit pro ně vyplácení mzdy ze státních prostředků. Dále je dle rad vladař povinen scházet se minimálně jednou týdně se znalci víry, od kterých vyslyší „rozkazy Vznešeného a bude poslouchat výklad Koránu a tradic Prorokových, vyprávění o spravedlivých vladařích a prorocích.“²²⁶ Panovník se během těchto návštěv oprostí od pozemských záležitostí. Jeho srdce, rozum a sluch se oddají přednášejícím. Panovník bude poté rozhodovat spravedlivě, bude uskutečňovat velké věci a nebude v říši žádné zlo ani nepokoje. Vladař se bude těšit dobré pověsti a na onom světě se mu dostane spásy a chvály.

Za vlády Seldžuků byly chalífát a sultanát chápány jako dvě samostatné instituce. Chalífovým úkolem bylo starat se o náboženské záležitosti muslimského společenství. Sultán vykonával vládní povinnosti. Seldžuci svrhli Bújovce a osvobodili chalífu od šíitské nadvlády. Seldžuci zamýšleli ponechat chalífát jako náboženskou instituci. Požádali chalífu, aby potvrdil jejich vládu a jejich moc v očích muslimů byla legitimizována.²²⁷

Za vlády Seldžuků se pozvedla prestiž chalífátu. Úcta sultána ke chalífovi jako náboženské hlavě muslimů se často projevovala zasíláním peněžních sum a darů. Chalífové si mohli jmenovat své vlastní vezíry. Chalífův vezír byl stejně důležitý jako sultánův vezír a získal i některé zákonné pravomoci. Chalífův vezír stál v čele soudu, podílel se na místních pořádcích a obstarával bezpečnost. Při rozhovorech mezi sultánem a chalífou plnil chalífův vezír funkci prostředníka.²²⁸

²²⁵ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 310.

²²⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 124.

²²⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 311.

²²⁸ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 312.

Nebylo ničím nezvyklým, že se sultáni snažili prosadit své kandidáty na funkci chalífova vezíra a chtěli co nejvíce dohlížet nad chalífou. K tomuto cíli jim také pomáhala výhodná sňatková politika.²²⁹

Díky Nezām-al-Molkovi a jeho politice se podařilo udržet rovnováhu mezi sultánem a chalífou. Výhodou byl fakt, že seldžudský sultán nesídlil v Baghdádu. Přesto však k určitému napětí mezi sultánem a chalífou docházelo. Sám Nezām-al-Molk usiloval dostat pod svůj vliv vezíra chalífy Fachroddolu. Chalífa však reagoval na tyto snahy odvoláním vezíra a vyčítal mu ponížené chování vůči seldžucké dynastii. Sultán vyslal vrchního vezíra do Baghdádu, avšak chalífa jej odmítl a poslal vezíra zpět.²³⁰

Chalífové byli za vlády Seldžuků nezávislejší než za Bújovců. V Baghdádu byly raženy mince se jmény chalífů a při pátečních modlitbách je seldžučtí sultáni nechali jmenovat. Projevovali jim úctu. Například, když byl sultán Malekšáh při své první návštěvě v Baghdádu, políbil chalífovi prsten.²³¹

Je třeba si uvědomit fakt, že chalífa ve skutečnosti neměl žádnou výkonnou moc nad jakoukoliv částí říše. Chalífa nebyl skoro vůbec zmiňován na oficiálních sultánových listinách adresovaných seldžuckým princům a emírům. Chalífové získávali moc nad seldžuckou říší až po smrti sultána Malekšáha. Po jeho smrti vypukly boje o moc a chalífa nebyl schopen čelit narůstající moci vojenské elity. Chalífa se pak snažil vytvořit si vlastní armádu a posílit pozice.²³²

Z knihy o vládě je patrné to, že vezír Nezām-al-Molk považoval za nejvyšší instituci sultanát v čele se seldžuckým sultánem, který je na chalífovi nezávislý. V některých kapitolách je zřejmé, že chalífu chápal jako jednoho z mnoha místních vladařů, ale byl jim nadřazen. Toto je patrné z vyprávění s názvem *Jaqúb Lejs a baghdádský chalífa*.

Tento příběh začíná tak, že se baghdádskému chalífovi doneslo, že Jaqúb bne Lejs povstal v Sístánu a chystá se vyrazit na Baghdád s úmyslem zahubit chalífu a odstranit abbásovský rod. Vyslal tedy posla se vzkazem, že tento muž nemá v Baghdádu co na práci a že má zůstat ve své zemi, aby nenastaly nepokoje.

²²⁹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 312.

²³⁰ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 312.

²³¹ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 313.

²³² Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 314.

Bne Lejs chalífovi však vzkázal, že se musí nevyhnutelně dostavit ke dvoru, aby byly stanoveny podmínky jeho služby a aby obnovil přísahu.²³³

Bne Lejs vyrazil s vojskem na Baghdád. Chalífa byl velice znepokojen a svolal do města učence, aby vymysleli nějaký plán. Chalífa naplánoval, že nezůstane ve městě, ale umístí svůj stan a tábor do volné krajiny a všichni blízcí budou po jeho boku.²³⁴

Když bne Lejs dorazil, vyhlásil chalífovi neposlušnost a řekl mu, ať vyklidí Baghdád. Chalífa mu vzkázal, že mezi nimi rozhodne meč. *„Nemám strach, i když moje vojsko je malé a tvoje velké. Bůh je rozhodčí pravdy, stojí při mně a tvoje armáda je mojí armádou.“*²³⁵

Chalífa nechal před bitvou rozhlásit, že bne Lejs je rebelem. Přišel, aby zahubil abbásovský rod a nastoupil na chalífovo místo. Odmítá sunnu a hlásá dle chalífy kacířství a ten, kdo se postaví proti chalífovi, ten se zároveň staví proti Bohu a bude vyloučen z kruhu muslimů. *„Poslouchejte Boha a poslouchejte posla a ty, kdož mezi vámi mají autoritu. A kdo z vás dává nyní přednost ráji před peklem, nechť prokáže pomoc právu.“*²³⁶

Když to někteří muži od bne Lejse slyšeli, zvedli se a přešli na stranu chalífy. Chalífovi se tedy dostalo větší podpory a zaútočil na vojsko bne Lejse, který bitvu prohrál a vrátil se zpět domů. Byl však velmi naštvaný, snažil se sbírat nové vojsko a chtěl opět vytáhnout na Baghdád, toho se však již nedožil, protože zemřel.²³⁷

2.5.6 Postavení žen v Knize o vládě

Cílem této kapitoly je stručně nastínit, co se z Knihy o vládě dozvíme o ženách, jejich postavení a právech. Téma žen v současném islámském světě je oblíbeným a atraktivním tématem řady článků, knih či akademických prací, zde však bude pozornost věnována tomu, co se o ženách dozvíme z Koránu a jaké rady ohledně žen dával panovníkovi Nezām-al-Molk.

²³³ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 84.

²³⁴ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 84.

²³⁵ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 84.

²³⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 85.

²³⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 87.

Otevřeme-li Korán a budeme-li hledat súru, která by se věnovala tématu žen, musíme najít čtvrtou súru s názvem An-Nisá (žena). Tato súra může být rozdělena na několik větších celků, které obsahují série právních předpisů o majetku sirotků, o dědictví, o cizoložství a o manželství.²³⁸

Korán stanoví, že muž je postaven výše než žena. „*Muži zaujímají postavení nad ženami, protože Bůh dal přednost jednomu z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A cnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit.*“²³⁹

Z uvedeného citátu vyplývá, že je ženám doporučována skromnost a cudnost ve vystupování. Verš 33:59 však zcela jasně neuvádí, které části těla si má žena na veřejnosti zahalovat. Dle Koránu má být s ženami nakládáno spravedlivě a laskavě. Pokud muž není schopen jednat se všemi manželkami stejně nestranně, má mít pouze jednu manželku. Mimo jiné je muž povinen dát ženě obvěnění, které zůstává vlastnictvím ženy i po rozvodu či po úmrtí manžela.²⁴⁰

Co se týká islámského dědického práva, zjistíme, že mohly dědit i ženy, a to dcery a sestry. V Koránu nenajdeme zmínky o podílu vdovy. V době předislámské tomu však takto nebylo. Při určování podílů byl možný značný počet kombinací, v islámu vzniklo zvláštní odvětví právní vědy, které bylo kombinováno s aritmetikou. Toto odvětví bylo nutné pro výpočet jednotlivých dědických podílů.²⁴¹

Verš 23:19 zakazuje zvyk levirátu. Tento zvyk byl rozšířený u všech semitských národů. Dle tohoto zvyku nejstarší syn dědil manželky svého otce, kromě své vlastní matky, anebo bratr dědil manželky svého zesnulého bratra. Verš 27:23 vypočítává všechny příbuzenské stupně, jejichž vzájemný sňatek je považován za krvesmilstvo.

V Koránu také najdeme tzv. čekací dobu pro rozvedené či ovdovělé ženy. Během této doby se nesmějí znovu provdat. Zdá se, že rozvod vstoupí v platnost až po uplynutí této lhůty. V průběhu této doby zřejmě mohlo dojít k nějaké změně

²³⁸ Srv. HRBEK, Ivan. *Korán*. Praha: Odeon, 1991, str. 750.

²³⁹ Srv. Korán 4:34

²⁴⁰ Srv. HRBEK, Ivan. *Korán*. Praha: Odeon, 1991, str. 750.

²⁴¹ Srv. HRBEK, Ivan. *Korán*. Praha: Odeon, 1991, str. 751.

v postoji muže či ženy, takže se nakonec rozvod nemusel uskutečnit. Tato lhůta byla stanovena na tři menstruační periody.

V Koránu najdeme i jediný předepsaný trest za cizoložství: bičování. Muslimská tradice tvrdí, že v Koránu byl původně obsažen verš hovořící o ukamenování viníků. Doplnující předpis hovoří o ustanovení čtyřech svědků. Čímž je skoro nemožné usvědčit někoho z cizoložství.

Z Knihy o vládě se dozvídáme, že není možné, aby ženy opanovaly šáha. Ženy jsou popsány jako bytosti, které jsou zahalené a nemají dokonale vyvinutý rozum. Jejich význam je spatřen pouze v zachování rodu. „*Pokaždé, když ženy vladaře vydávají rozkazy, poroučejí právě tak, jak jim to našeptávají lidé s postranními úmysly; vždyť přece ženy na rozdíl od mužů nemohou spatřovat svými očima vnější poměry.*“²⁴² Ženy vladaře jsou popsány jako ovlivnitelné dvorními dámami a eunuchy.

Nezām-al-Molk před ženami, které by měly vliv na panovníka, varuje. „*Kdykoliv v minulosti ženy ovládaly panovníka, nebylo ničeho až na pobuřování, zlo, rozepře, a zmatky.*“²⁴³ Do své knihy zařadil příběh, který se jmenuje *Vyprávění o Sijávašovi*.

Hlavní postavou je Súdábe, která ovládne svého chotě Kajkávúse. Do paláce přišel krásný syn Kajkávúse Sijávaš, kterého se Súdábe pokusila svést, avšak on odolal. Ze strachu o svoji pověst lhala svému choti, že jeho syn se ji pokusil svést, ale ona se vytrhla se z jeho náruče. Sijávaš se musel podrobit přísaze ohněm, při které obstál. Byl však na svého otce a jeho ženu nahněvaný. Odjel válčit a byl zavražděn. Jeho přítel jej pomstil, když zavraždil Súdábe, jejíž křivé obvinění bylo na počátku události. „*Vždy platilo, že vladaři a muži s rozumem sledovali správnou cestu a ustanovili, aby ženy a slabí lidé neznali tajnosti jejich srdce a neměli potuchy o jejich radách, touhách a příkazech a aby je nikdy neovládali.*“²⁴⁴

Nezām-al-Molk uvádí i příběh o Prorokovi a Aiše jako důkaz toho, že ani Prorok nepřikazoval to, co si ženy přály. Když byl Prorok nemocný a nemohl se účastnit modlitby, pověřil Aišu, aby šla za Abú Bakrem a řekla mu, že jej Pokrok pověřuje vedením modlitby. Aiša se Proroka zeptala třikrát a poté ještě pověřila

²⁴²Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 225.

²⁴³Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 225.

²⁴⁴Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 227.

Hafse at' se zeptá znovu, protože se domnívala, že by takového úkolu byl hoden Umar, který dle jejího názoru měl pevné a tvrdé srdce. Prorok s jejím názorem nesouhlasil a musel razantně prohlásit, že: *nebudu přikazovat to, co si vy přejete. Přikáží to, co je dobré pro blaho muslimů. Jděte a vyříd'te Abú Bakrovi, aby se ujal vedení modlitby.* ²⁴⁵

Jako další příběh o vlivu ženy na svého muže je uvedeno *Vyprávění o Júsufovi a Kersef*. Júsuf byl čtyřicet let oddán Bohu a sloužil mu. Bůh mu řekl, že může mít tři přání. Júsuf se poradil se svojí ženou, co by si měl přát. Jeho žena si jako první přání vybrala krásu, jakou nikdy žádná žena neměla. Kersef se stala krásnou, přestala si vážit svého manžela a začala říkat, že je hodná šáhů, kteří by ji zahrnuli zlatem a šperky. Júsuf se musel starat o děti a poté zvolal k nebesům, aby Bůh změnil ženu v medvěda jako trest. Poté žena jako medvěd jen plakala a Júsuf se musel o vše starat a neměl čas ani se modlit. Jako poslední přání chtěl vrátit ženu, kterou měl původně, která by se starala o děti, a on by se mohl modlit. *„Čtyřicet let Júsufovy služby Bohu tak přišlo vniveč kvůli rozmarnosti a počínání jeho ženy. A tento příběh slouží jako příklad toho, aby nikdo na světě nebyl pod nadvládou ženy.* ²⁴⁶

Nezām-al-Molk varuje vladaře, aby jim ženy nemluvily do vlády, armády a pokladny a nevměšovaly se do záležitostí. Dle Boha *„muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednom z vás před druhými. Kdyby ženy mohly samy sebe ochraňovat, tak by Bůh nenadřadil muže ženám a nepřenechal by jim ochranu nad nimi.* ²⁴⁷

²⁴⁵ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 229.

²⁴⁶ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 231.

²⁴⁷ Srv. NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011, str. 231.

3. Závěr

V úvodu této práce byla vyslovena otázka, zda byla *Kniha o vládě* jediná svého druhu. Po prostudování uvedených pramenů musím konstatovat, že nebyla. V pramenech jsou uváděny minimálně další dva neméně slavní autoři, kteří napsali knihy stejného žánru. Jedná se o Nizáma Arúzího a jeho knihu *Čtyři rozpravy*. Tato kniha se liší od *Knihy o vládě* tím, že nebyla zaměřena na osobu panovníka, ale čtenář se dozvěděl o čtyřech povoláních. Druhým slavným autorem je Kaj Kaús a jeho *Kniha rad*. Ve stejné době napsal i slavný mystik Ghazálí své dílo *Nasíhat-al-muluk*.

V podkapitole o „zrcadle princů“ na našem území zjistíme, že už Kosmas ve své kronice popisuje například vlastnosti knížete. Tento žánr se na našem území rozšířil zejména ve 14. století. Mezi autory můžeme, možná pro někoho překvapivě, zařadit samotného Karla IV.

Bezesporu musím souhlasit s tvrzením, že *Nezām-al-Molk* je jedna z nejvýznamnějších osobností iránských dějin. Zaujímal vysoké politické postavení, byl vezírem na dvoře seldžuckých sultánů Alparslána a Malekšáha. *Vežírovo* působení spadá do 11. století. Již v 10. století však ovládli Írán Turci, kteří v té době žili jako kmenové kočovné společenství. Místní usedlá společnost byla tak konfrontována se zcela jiným politickým systémem.

Ve svém spise *Sijásat-náma* vezír poučuje svého sultána Malikšáha o vlastnostech ideálního islámského krále, o jeho morálních kvalitách, o nutnosti respektovat náboženské normy a autority, o výkonu spravedlnosti, o potřebě silné vlády v rámci islámského práva, o ceremoniích, o způsobech správného vedení dvora a státní administrativy, o jednání s poddanými, jinověrci a sektami.

Z hlediska způsobu výkladu se kniha dělí do dvou částí. V první části jsou zmíněny rady týkající se vlády, armády, funkcí a úkolů úředníků. Druhá část, kterou bychom mohli nazvat kritická část, pojednává o slabinách seldžucké říše a nebezpečích, která jí hrozí.

Fakt, že se jedná o významnou knihu, je patrný z množství překladů z perštiny do různých světových jazyků. Badatelé mají o knihu zjevný zájem. Některé rady a doporučení z *Knihy o vládě* jsou platné dodnes. Stopy *Knihy o*

vládě jsou patrné i v dílech dalších autorů jako jsou např. E. Taqtagi, H. Nachdžávání a jiní. Je proto velmi dobře, že je kniha přeložena i do českého jazyka. Ačkoliv překlad do češtiny i anglická verze knihy, kterou mám k dispozici, shodně tvrdí, že vychází z perské verze, překlady se pochopitelně úplně neshodují.

Poznámky k přepisu perských a arabských jmen, termínů a geografických názvů

Přepis perských a arabských jmen, názvů a odborných termínů je poměrně těžký oříšek. Tento problém se mi nepodařilo zcela uspokojivě vyřešit.

1. Jméno autora *Knihy o vládě* přepisuji takto: Abu ‘Ali Ḥasan b. ‘Ali b. Eshāq Ṭusi známý jako Neẓām-al-Molk. Vybrala jsem verzi, která je uvedena v *Encyklopedii Iranica*.²⁴⁸ Předpokládám, že se jedná o perskou verzi, ve které je „o“, kdežto *Encyklopedie Britannica* uvádí arabský tvar Niẓām al-Mulk (v arabské verzi bývá místo perského „o“ použito „u“). V českých odborných článcích a literatuře bohužel nepanuje shoda v přepise a můžeme se tak setkat s několika přepisy např: Nizámalmulk, Nizámulmulk, anebo Nezámolmolk. Bohužel autoři nevysvětlují svoji verzi přepisu.
2. Přepis a překlad názvu knihy: na *Encyklopedii Iranica* je uveden název díla *Siar al-moluk* také známé jako *Siāsat-nāma*.²⁴⁹ V této práci budu jako původní název používat *Siāsat-nāma* a český překlad *Knihy o vládě*. Překladů originálního názvu je opět několik např. *Pojednání o politice* či překlad anglické verze názvu: *Knihy o vládě čili Pravidla pro krále (The Book of Government or Rules for Kings)*.
3. Transkripce arabských jmen, termínů a geografických názvů
Koránské termíny, islámské odborné termíny, jména z doby počátků islámu jsou přepisována arabsky. Většinou se držím přepisů používaných prof. Kropáčkem v jeho knize „*Duchovní cesty islámu*“. Termín ší‘a přepisuji s hláskou „^ʿajn“ uprostřed, českými příponami odvozená substantiva a adjektiva ší‘ité, ší‘itský přepisuji bez této hlásky. I když zde existují pochybnosti o správnosti tohoto přístupu.

²⁴⁸ YAVARI, Neguin. Neẓām-al-Molok. In: *Encyclopædia Iranica* [online]. Encyclopaedia Iranica Foundation, 2021, publikováno September 15, 2015 [vid 2021-01-06]. ISSN 2330-4804. Dostupné z: <http://www.iranicaonline.org/articles/nezam-al-molk>

²⁴⁹ YAVARI, Neguin. Neẓām-al-Molok. In: *Encyclopædia Iranica* [online]. Encyclopaedia Iranica Foundation, 2021, publikováno September 15, 2015 [vid 2021-01-06]. ISSN 2330-4804. Dostupné z: <http://www.iranicaonline.org/articles/nezam-al-molk>

4. Transkripce perských jmen, termínů a geografických názvů

Transkripce perských jmen, názvů, odborných názvů vychází z perského fonetického systému a je užívána u jmen osob, které se v Íránu narodily, žily a perština jim byla mateřským jazykem.

4. Cizojazyčné resumé

4.1 Resumé v angličtině

This final thesis is dedicated to *The Book of Government or Rules for Kings*. This book is one of the most valuable and interesting prose works in Persian. It was written between 1086 and 1091 by Neẓām-al-Molk, who for thirty years, first under Sultan Alparslan and then under his son Malikshah, as their chief minister directed the administration of the great empire of the Seljuqs.

Descended from a wild tribe of Turkish nomads, and recently converted to Islam, the Seljuqs had created an Empire which stretched from India to Egypt. Like the Arabs before them, they farmed out the tax-collecting to local landowners whose methods aroused considerable antipathy, leading to mass discontent. To restore full control, the Sultan commissioned Neẓām-al-Molk to investigate the cause of the trouble. Coldly and clearly, he pointed out where faults lay, how they could be avoided in the future and what a monarch must do to keep his subjects contented.

Many of his findings are as pertinent to government and people today as they were more than 900 years ago.

خلاصه

نظام الملک ، یکی از مهمترین شخصیت ها در تاریخ ایران میباشد. وی دارای مقام سیاسی بالایی بود، وی در دربار سلاطین سلجوقی آلیارسلان و ملکشاه وزیر بود.

دوران فعالیت های وی به عنوان وزیر به قرن یازدهم برمی گردد. ایران در قرن دهم توسط ترک ها که در آن زمان به شکل یک جامعه عشایری قبیله ای زندگی می کردند اداره میشد. جامعه مستقر محلی با یک سیستم سیاسی کاملاً متفاوت روبرو شد.

وی در پرونده خود بنام سیاست نامه وزیر به سلطان ملکشاه در مورد خصوصیات یک پادشاه ایده آل اسلامی و خصوصیات اخلاقی او ، نیاز به احترام به موازین مذهبی و اقتدارها ، اجرای عدالت و نیاز به یک دولت قوی تحت قوانین اسلامی ، تشریفات و مراسم اداره عمومی و اداری. ، در مورد برخورد با افراد زیر دست و افراد غیر معتقد دستور میدهد.

از نظر تفسیر ، کتاب به دو قسمت تقسیم شده است. در بخش اول ، مشوره ها در مورد دولت ، ارتش ، توابع و وظایف مقامات ذکر شده است. قسمت دوم کتاب، که می توانیم آن را قسمت بحرانی نیز بنامیم ، به نقاط ضعف امپراتوری سلجوقیان و خطرات تهدیدکننده آن می پردازد.

این کتاب مهمی است که از زبان فارسی به زبان های مختلف جهان ترجمه شده ، محققان علاقه ای به این کتاب دارند. برخی از توصیه ها و دستورهای این کتاب در مورد دولت تا امروز هم معتبر و قابل پرداخت هستند.

5. Bibliografie

Prameny

AL-MULK, Nizam. *The Book of Government or Rules for Kings*. New York: Routledge, 2002. ISBN 13: 978-1-138-96488-4.

NIZÁMULMULK, Hasan. *Pojednání o politice*. Praha: Academia, 2011. Orient (Academia). ISBN 978-802-0019-646.

Použitá literatura

ARÚZÍ, Nizámí. *Naučení korunnímu princí anebo čtyři rozpravy*. Praha: Odeon, 1974.

AXWORTHY, Michael. *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnost*. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-352-5.

BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-282-0.

BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-807-3802-738.

BIČ, Miloš. *Při řekách babylónských*. Praha: Vyšehrad, 1990.

CVRKAL, Zdeněk. *Írán*. Praha: Libri, 2007. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-337-4.

ČERNÁ, Zlata a kol. *Setkání a proměny: vznik moderní literatury v Asii*. Praha: Odeon, 1976.

HRBEK, Ivan. *Korán*. Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0444-2.

HOURANI, Albert Habib. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-059-3.

KAREL IV.: *Vlastní životopis*. Překlad Karel Hrdina. Praha: Jan Laichter, 1911.

- KINCL, Jaromír. *Všeobecné dějiny státu a práva*. Praha: Panorama, 1983.
- KLÍMA, Otakar. *Sláva a pád starého Íránu*. Praha: Orbis, 1977.
- KREISER, Klaus a Christoph NEUMANN. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-012-8.
- KREJČÍ, Jaroslav. *Civilizace Asie a Blízkého východu: Náboženství a politika v souhře a střetání*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-706-6734-6.
- KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3. dopl. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-702-1613-1.
- Islám: náboženství, historie a budoucnost*. Překlad Richard Janda. Brno: Jota, 2010. ISBN 978-80-7217-628-1.
- OLIVERIUS, Jaroslav. *Svět klasické arabské literatury*. Brno: Atlantis, 1995. ISBN 80-7108-109-4.
- PRŮŠEK, Jaroslav a Věra KUBÍČKOVÁ. *Slovník spisovatelů: Asie a Afrika*. Praha: Odeon, 1967.
- RYPKA, Jan a Otokar KLÍMA. *Dějiny perské a tádžické literatury*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1963.
- RYPKA, Jan, JAHN, Karl, ed. a KLÍMA, Otakar. *History of Iranian literature*. Dordrecht: D. Reidel, 1968.
- TABATABAI, Javad. An Anomaly in the History of Persian Political Thought. In: BOROUJERDI, Mehrzad, ed. *Mirror for the Muslim Prince: Islam and the Theory of Statecraft*. New York: Syracuse University Press, 2013. ISBN 978-0-8156-3289-4.
- TAUER, Felix. *Svět Islámu: jeho dějiny a kultura: nástin politického, sociálního, hospodářského a kulturního vývoje zemí, do nichž proniklo učení arabského proroka, od jeho vystoupení do konce první světové války*. Praha: Vyšehrad, 1984.
- VANČURA, Bohumil a Miloš BIČ. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Biblická společnost v ČSR, 1990.
- VESELÝ, Rudolf. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1991. ISBN 80-706-6421-5.

Články a stati

BALÍK, Stanislav a BALÍK, Stanislav. Nizám al-Mulk o nalézání a výkonu spravedlnosti, in: M. Frýdek, J. Tauchen (eds.), *Poceta Karlo Schellemu k 60. narozeninám*. Ostrava-Přívov: KEY Publishing s. r o., 2012, str. 127-132.

DARGAHANI, Shahab D. The Social Network of Nizāmiyyah School System Under Nizām Al-Mulk Administration (456-485/1063-1092). *Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity* [online]. December 2019, no. 47, s. 567–591 [vid. 2020-12-30]. ISSN 2587-1854. DOI 10.17120/omuifd.570901. Dostupné z: <https://doi.org/10.17120/omuifd.570901>

FOROUZANI, Seyed Aboulghasem a PIROUZAN, Hadi. A Critical Study on Components of Political Thought in Amir Adel tale by Nizam al-Mulk. *Journal of History, Culture and Art Research* [online]. September 2017, vol. 6, no. 4, s. 1374–1384 [vid 2021-01-06]. ISSN 2147-0626. DOI 10.7596/taksad.v6i4.1029. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1029>

HESOVÁ, Zora. *Umění vládnout v muslimském státě: Ibn Chaldúnův realismus*. In: BERÁNEK, Ondřej, Pavlína CERMANOVÁ a Jakub HRUBÝ. *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi: Legitimita moci ve světě 14. století*. Praha: Academia, 2017, str. 332-354.

JAMZADEH, Parivash. Reflections from Persepolis in a Mirror for Princes. *Iranica Antiqua* [online]. 2006, vol. 41, s. 71–78 [vid 2021-01-06]. ISSN 1783-1482. ISSN 0021-0870. DOI 10.2143/IA.41.0.2004761. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=22409830&site=eh ost-live>

KUSAKCI, Sumeyye a BUŞATLIC, Senad. Business Ethics as an Ancient and Mediavel Paradigm: Inspirations from Mirrors for Prince. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute* [online]. January 2017, vol. 26, s. 337–354 [vid 2020-12-30]. ISSN 2147-6985. ISSN 1308-2922. DOI 10.5505/pausbed.2017.70037.

Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/315366916_Business_Ethics_as_an_Ancient_and_Mediaeval_Paradigm_Inspirations_from_Mirrors_for_Prince

MOHAMMADIAN, Abbas a AMIRKHANI, Mohammad Hasan. The comparison of Khajeh Nezam-al-Molk ministerial point of view and of authorship Beyhaqi about importance of judgment place in political state on the basis of Critical Discourse Analysis. *Journal of Prose Studies in Persian Literature* [online]. 2020, vol. 23, issue 47, s. 191–216 [vid 2021-01-06]. ISSN 1727-2106. DOI 10.22103/JLL.2020.14579.2690.

Dostupné z:

https://jll.uk.ac.ir/article_2653_5de444106d4bdcf310c59919c163d4bd.pdf?lang=en

MORSALPOUR, Mohsen. Reflection of Iranian Governance Pattern in Khaje Nizam Al-Mulks' *Siyâsat-Nâma*. *International Journal of Humanities* [online]. 2017, vol. 24, no. 4, s. 43–57 [vid 2021-01-06]. ISSN 1735-5060.

Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=137655992&site=eehost-live>

SHIMOYAMA, Tomoko. Religion and Politics in the Seljūq Period: Conflicting Ideologies of Nizām al-Mulk and the 'Abbāsīd caliphate. *Sophia Journal of Asian, African and Middle Eastern Studies* [online]. 2016, no. 34, s. 149–171 [vid 2021-01-04]. ISSN 0289-1417.

Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/320617978_Religion_and_Politics_in_the_Seljuq_Period_Conflicting_Ideologies_of_Nizam_al-Mulk_and_the_'Abbasid_caliphate

ŠTOLBOVÁ, Eva. Nezámolmolk a "řád říše" Saldžúkovců. *Nový Orient*. 1962, roč. 17, č. 6, s. 132–133. ISSN 0029-5302.

TAUER, Felix. Malikšáh a Nizámalmulk. In: STLOUKAL, Karel, ed. *Tvůrčové dějin: čtyři tisíciletí světových dějin v obrazech dob a osobností. Druhý díl, Středověk*. Praha: L. Mazáč, 1934, s. 202–207.

TAUER, Felix. Dějiny a kultura islámu od poloviny VIII. do počátku XIII. století. In: PAULOVÁ, Milada, ŠUSTA, Josef a TAUER, Felix. Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 4., Středověk vrcholný a stárnoucí. Část 1. Praha: Melantrich, 1942, s. 1–60.

VAŠEK, Zdeněk. Výchova urozených dětí v českých zemích pozdního středověku v díle čtyř dobových autorů. In: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS. Praha, 2016, s. 47–63.

Internetové zdroje a webové stránky

[www. Britannica.com](http://www.Britannica.com)

YAVARI, Neguin. Nezám-al-Molok. In: Encyclopædia Iranica [online]. Encyclopaedia Iranica Foundation, 2021, publikováno September 15, 2015 [vid 2021-01-06]. ISSN 2330-4804.

Dostupné z: <http://www.iranicaonline.org/articles/nezam-al-molk>

Akademické práce

PEWNEROVÁ, Martina. *Vývoj islámské právní vědy*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce JUDr. František Zbořil.

JEŘÁBEK, Tomáš. *Komparativní konstitucionalistika zemí Blízkého východu*. Brno, 2007. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce doc. JUDr. Jíří Kroupa, CSc.